

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Bakalářská práce

2023

Magdalena Kulasová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Bůh za mřížemi: Série rozhovorů s vězeňskými kaplany a
kaplankami**

Bakalářská práce

Autor práce: Magdalena Kulasová

Studijní program: Komunikační studia

Vedoucí práce: prof. MgA. David Jan Novotný

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Magdalena Kulasová

Bibliografický záznam

KULASOVÁ, Magdalena. *Bůh za mřížemi: Série rozhovorů s vězeňskými kaplany a kaplankami*. Praha, 2023. 55 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce prof. David Jan Novotný

Rozsah práce: 97 995 znaků

Abstrakt

Cílem praktické bakalářské práce *Bůh za mřížemi: série publicistických rozhovorů s kaplany a kaplankami* je přiblížit historický vývoj duchovní služby v českém vězeňském systému, a především pak popsat její současnou podobu i způsoby a specifika jejího fungování. Série publicistických rozhovorů dokumentuje šest osobních příběhů, v nichž kaplanky a kaplani popisují důvody a motivace, které je přivedly k povolání vězeňských duchovních a připojují osobní zkušenosti s touto profesí, které během své praxe nasbírali. Prostřednictvím interview respondenti charakterizují náplň kaplanského působení i zásady vězeňské duchovní služby a nabízejí různé perspektivy na práci duchovních v českých věznicích.

Klíčová slova

náboženství, duchovní služba, kaplan, vězeňství, Bůh, penitenciární péče

Abstract

The aim of the practical bachelor's thesis *God behind Bars: A Series of Journalistic Interviews with Prison Chaplains* is to provide insight into the historical development of spiritual service in the Czech prison system, and in particular to describe its current form and the ways and specifics of its functioning. The series of journalistic interviews documents six personal stories in which male and female chaplains describe the reasons and motivations that led them to the vocation of prison chaplains, and share their personal experiences with this profession that they have gained during their practice. Through the interviews, the respondents characterize the chaplaincy work, the principles of prison spiritual service, and offer various perspectives on the work of spiritual professionals in Czech prisons.

Keywords

religion, spiritual service, chaplain, penal system, God, penitentiary care

Title

God behind bars: series of interviews with prison chaplains

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem kaplankám a kaplanům, kteří mi umožnili vyslechnout si jejich zajímavé zkušenosti a zážitky z prostředí českého vězeňství. Kromě velkého množství času mi věnovali především nesmírnou dávku inspirace, empatie a životní moudrosti, kterou se mi, doufám, podařilo otisknout do finálního zpracování série rozhovorů.

Proto srdečně děkuji Renatě Balcarové, Janě Matulíkové, Bohdanu Pivoňkovi, Aleši Jaluškovi, Aleši Kociánovi, Jaroslavu Hrabovi a Andrei Danciu.

Velmi důležité poděkování patří i vedoucímu této práce profesorovi Davidu Janu Novotnému za trpělivost, pohotové rady i důležité podněty, kterými mě provedl procesem tvorby této práce. A především bych mu chtěla poděkovat za inspiraci k tomu se tematice vězeňské duchovní služby věnovat.

A v neposlední řadě bych chtěla poděkovat všem svým nejbližším, kteří mi byli během celého studia zásadní a nepostradatelnou oporou a motivací.

Obsah

Úvod	9
1. Historický kontext	11
1.1. Vztah vězeňského systému a duchovních po roce 1989	12
1.2. Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče	14
2. Současný legislativní rámec	17
2.1. Zákon o církvích a náboženských společnostech.....	17
2.2. Dohoda o duchovní službě	18
2.3. Nařízení o organizaci a výkonu duchovní služby	21
3. Kaplan a současná podoba vězeňské duchovní služby	22
3.1. Výkon duchovní služby.....	25
3.2. Specifika vězeňské duchovní služby	26
4. Publicistický rozhovor	40
4.1. Výběr a představení respondentů	40
4.2. Příprava a rešerše	42
4.3. Realizace a editace	43
4.4. Autorizace	44
4.5. Autorská reflexe praktického projektu	45
Závěr	47
Summary	48
Použité zdroje	49
Literatura	49
Elektronické zdroje	49

Ústní sdělení	51
Teze bakalářské práce	52
Seznam příloh	55

Úvod

Role duchovních ve vězeňství prošla v minulosti poměrně progresivním vývojem, který byl ale v českém historickém kontextu 20. století přerušen s nástupem komunistického režimu. Totalitní perzekuce cílené na utlumení náboženského života v zemi i celková restrukturalizace vězeňského systému na dlouhou dobu zapříčinily úplnou eliminaci duchovních z řad vězeňských pracovníků, a duchovní služba se tím stala na několik desítek let v českých věznicích zcela nepřítomna. Její postupné obnovování a stavění stabilních legislativních pilířů pro působení vězeňských kaplanů i dobrovolných duchovních mohlo započít až po sametové revoluci na konci roku 1989.

Tematice kaplanské služby ve vězeňství jsem se rozhodla v rámci bakalářské práce věnovat mimo jiné i proto, že ve společenském diskurzu jsou témata reflektující kvalitu a fungování českého vězeňského systému pokud ne zcela absentující, tak při nejmenším na samém okraji pozornosti. Definovat veškeré důvody, proč tomu tak je, by bylo velmi obtížné a rozsahem by to vydalo na samostatnou diplomovou práci. V této jsem si ale stanovila jiný cíl, a to poskytnout svědectví o skupině odborných zaměstnanců Vězeňské služby, kteří přicházejí s odsouzenými do každodenního kontaktu, věří v jejich nápravu, pomáhají jim na cestě k přijetí základních morálních hodnot a pečují nejen o jejich spirituální potřeby, ale často se ocitají i v rolích zprostředkovatelů bazálního lidského kontaktu, který odsouzení v českých věznicích ze zkušenosti duchovních zpravidla velmi postrádají.

Cílem této praktické bakalářské práce je proto prostřednictvím série publicistických interview představit osobní zkušenosti, názory a profesní perspektivy vězeňských kaplanek a kaplanů a za pomoci jejich výpovědí poskytnout diverzní pohledy na to, jakou roli ve věznicích mohou zastávat a co může jejich činnost vězňům, a v podstatě i celému vězeňskému systému, přinášet. Mou snahou bylo rovněž přiblížit specifika i možná rizika vztahu mezi duchovním a odsouzeným, případně obžalovaným. Mezi hlavní výzkumné otázky, na které jsem během tvorby prezentované série hledala odpověď, patří především to, co tvoří náplň vězeňské duchovní služby, jaké motivace vedou duchovní k tomu se této profesi věnovat, a jak mnohohvrstevnatý může být vztah odsouzených k náboženství i víře v Boha.

V teoretické části této bakalářské práce stručně shrnuji historii vězeňské duchovní služby, a to se zaměřením na český historický kontext a především pak období po pádu

komunistického režimu, kdy mohla být činnost duchovních po čtyřiceti letech znovu obnovena. V této oblasti patří velká zásluha evangelickému faráři a bývalému kaplanovi Mgr. Bohdanu Pivoňkovi a jeho kolegyni, dlouholeté předsedkyni spolku Vězeňská duchovenská péče, Renatě Balcarové. Její zkušenosti prezentující důležitý historický exkurz jsou rovněž součástí praktické části této bakalářské práce

V druhé a třetí kapitole teoretické části práce pak představuji současné fungování vězeňské duchovní služby a popisuji legislativní rámec, ze kterého vychází, i specifika, která se vážou k výkonu kaplanské profese. K tomu využívám i části výpovědí jednotlivých kaplanů, které jsou v plném rozsahu uveřejněny v praktické části práce. Oproti tezí je z teoretické části vyjmuta kapitola popisující jednotlivé církevní denominace, k nimž kaplani náležejí, kterou jsem s ohledem na silný ekumenický charakter vězeňské duchovní služby vnímala jako redundantní.

Čtvrtá kapitola teoretické části této bakalářské práce se věnuje charakteristice žánru interview, přičemž jejím primárním cílem je přiblížit jednotlivé fáze vzniku prezentovaných rozhovorů a autorsky reflektovat tvorbu praktického projektu. Oproti původním tezím jsem se v této kapitole rozhodla upustit od podrobné teoretizace žánru interview a prostor věnovat spíše implementaci nabytých zkušeností a autorské reflexi tvorby praktického projektu. Součástí této kapitoly je i představení všech respondentů.

1. Historický kontext

Křesťanská snaha o pomoc vězněným sahá svými kořeny k samotnému zrodu křesťanské církve jako takové. Již od svých počátků se totiž církev potýkala s perzekucemi zaměřenými na své věřící. Raná historie křesťanské církve dokládá celou řadu trestaných církevních představitelů, kteří byli kvůli své víře vystaveni různým formám trestů, přičemž lze konstatovat, že právě z této historické zkušenosti vychází křesťanská snaha o duchovní pomoc vězněným.¹

Podle teologa a bývalého vězeňského kaplana Michaela Martinka se ale pozornost a přítomnost církve ve věznicích ve svých počátcích orientovala primárně na vyjádření lásky k bližnímu a sounáležitosti s odsouzenými, kteří byli kvůli víře perzekuováni spíše než na systematickou nápravu vězňů: *„Dlouhodobá zkušenost církve s vězněním vlastních členů vedla křesťany k větší vstřícnosti vůči vězněným i v pozdější době, kdy se církev těšila svobodě a politické podpoře.“*²

Napříč dějinným vývojem a postupnou modernizací vězeňského systému se následně proměňovala i role církve a postavení samotných duchovních. Cílem této části teoretické práce nicméně není popis této proměny jako spíše snaha o nastínění českého historického kontextu po roce 1989.

Přesto však na tomto místě považuji za patřičné zmínit významnou osobnost českého vězeňství – katolického kněze Františka Josefa Řezáče, který na konci 19. století působil jako duchovní ve Svatováclavské zemské věznici a jehož praxi provázal nejen široký teologický fundament, ale i reformně edukativní přesah. Historik Aleš Kýr shrnuje přínos Řezáčova odkazu humanistického vězeňství následovně: *„Zločinnost považoval za společenské zlo, které je nutno překovávat šířením dobra. (...) Snažil se vtisknout vězeňství*

¹ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. Praha: Česká biblická společnost, 2022. ISBN 978-80-7545-122-4. s. 29-31

² MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s.31

pedagogický rozměr s důrazem na uplatňování didaktických a etických principů při zacházení s vězni.“³

Podle Kýra je Řezáčovo pojetí penitenciární péče, a především pak jeho důraz na prevenci recidivy, velmi blízké principům, které uplatňuje současná kriminologie. Své poznatky o tom, kam by se mohl vězeňský systém i s pomocí církve posunout, shrnuje Řezáč v díle *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*,⁴ které se stalo inspirací pro modernizaci tehdejšího vězeňského systému.

1.1. Vztah vězeňského systému a duchovních po roce 1989

S pádem komunistického režimu a plnohodnotným obnovením svobody náboženského vyznání se v roce 1990 naskytl i prostor a příležitost pro obnovení vězeňské duchovní služby. Její eliminaci z českého vězeňského systému odstartovala 2. světová válka, na kterou v roce 1948 poměrně záhy navázalo represivní komunistické státní zřízení. Během nastoleného totalitního režimu docházelo k postupnému propouštění kaplanů, bohoslužby na území věznic byly zrušeny a duchovní služba byla na dobu 40 let z českého vězeňství zcela odstraněna.⁵

Jak ale ve sbírce svých esejů poznamenává evangelický farář a bývalý hlavní kaplan Vězeňské služby, Bohdan Pivoňka, duchovní život se z věznic ani pod vlivem tvrdých a neoprávněných represí paradoxně zcela nevytratil, byť tomu tak bylo jen na základě vykonstruovaných ideologických soudních procesů, které měly jediný cíl – poškodit církev i její představitele: „*Komunistická perioda obrátila tradici naruby: změnila směr příchodu kněží, farářů a dalších, takže kdo byl dříve za normálních podmínek přirozeně před katry, ocitl se za komunistů často za katry.*“⁶

³ KÝR, Aleš. Odkaz Františka Josefa Řezáče nejen českému vězeňství. *Historická penologie* [online]. Praha: Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2003, 1(2) [cit. 2023-02-08]. ISSN 2533-803X. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/historicka-penologie/2003/hp-03-02.pdf>. s.5

⁴ Tamtéž. s.5

⁵ MITÁŠ, Václav, ed. Historický exkurz.. In: MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. [online]. Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské duchovní služby, 2007. [cit. 2023-02-10] s. 17-18

⁶ PIVOŇKA, Bohdan. Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče. Středokluky: Zdeněk Susa. 2018. ISBN 978-80-88084-16-7. s.15

Porevoluční obrat k demokratickým hodnotám s sebou nicméně přinesl i právo na svobodný a plnohodnotný náboženský život, čímž byla mimo jiné započata i obnova duchovní služby v českých věznicích. Martinek uvádí, že snaha o obnovení této služby pramenila na počátku 90. let hned ze dvou zdrojů: „*politického vedení státu, které si uvědomovalo, že i vězňům musí být garantováno právo na náboženskou svobodu, a z křesťanských církví, které považují službu vězňům za důležitou součást svého pastoračního poslání*“.⁷ Již 31. března 1990 se tak na první společné schůzi sešli představitelé jednotlivých církví se zástupci Sboru nápravné výchovy (dále také „SNV“).⁸

K prvnímu kroku v procesu obnovy vězeňské duchovní služby následně došlo poměrně záhy poté, když v červenci 1990 vstoupil v platnost zákon č. 179/1990 Sb., na základě kterého církve získaly právo docházet do věznic a podílet se na nápravě odsouzených.⁹ Současně norma umožňovala i konat ve věznicích společné náboženské obřady.¹⁰

Na straně církví se pak vězeňská služba začala vyvíjet dvěma směry: katolické duchovní vedl římskokatolický kněz a psycholog Jiří Slabý, a za působení evangelíků zodpovídal tehdejší farář II. žižkovského sboru Českobratrské církve evangelické Bohdan Pivoňka.¹¹ Zájem evangelických církví o pastorační péči o vězně byl ale minimálně v počátcích podstatně vyšší; na seznamu určenému správě Sboru nápravné výchovy uvádí Pivoňka přibližně 150 dobrovolných duchovních, přičemž z řad katolíků byla jen sedmina z nich.¹²

Během prvních let existence nicméně fungovala vězeňská duchovní služba v mnoha aspektech velmi nekoordinovaně. Církvím se sice otevřely nové možnosti, a mohly tudíž po desítkách let trvajícím útisku znovu začít působit mezi vězni v celém procesu, ale zpočátku silně absentoval detailnější legislativní rámec, který by podrobněji definoval práva a povinnosti duchovních.¹³ Chyběl i etický kodex a systematická příprava duchovních na

⁷ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s.48

⁸ PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s.16

⁹ Zákon č. 179/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s.16-17

¹² Tamtéž. s. 19-25

¹³ MITÁŠ, Václav, ed. Historický exkurz. In: MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. [cit. 2023-02-08] s. 19

kontakt se specifickým vězeňským prostředím.¹⁴ Působení duchovním mnohdy komplikovala i absence vůle ke spolupráci ze strany pracovníků SNV.¹⁵

Významný moment v procesu institucionalizace vězeňské duchovní služby pak nastává v roce 1993, kdy je 1. ledna založena Vězeňská služba České republiky (dále také „VSČR“) a nahrazuje tak do té doby fungující Sbor nápravné výchovy. Během února toho roku se pak schází zástupci VS ČR s předsedou Ekumenické rady církví (dále také „ERC“) Pavlem Smetanou a referentem pro duchovní službu Bohdanem Pivoňkou a společně se shodují na podmínkách pro vyplácení finančních náhrad za prokazatelné náklady duchovním i na tom, že bude Bohdan Pivoňka zaměstnán na Generálním ředitelství VS ČR.¹⁶

K tomu skutečně dochází v červnu 1993, kdy se Bohdan Pivoňka stává, i se souhlasem vedení římskokatolické církve, na částečný úvazek zaměstnancem VS ČR s úkolem: „*doporučování vhodných adeptů pro duchovenskou práci ve vězení, řešení sporných otázek, potvrzování průkazů a – osvětová práce mezi ostatními pracovníky vězeňství*“.¹⁷

1.2. Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče

Za zlomový lze v kontextu porevolučního vývoje a s ním spojené profesionalizace vězeňské duchovní služby považovat rok 1994. V lednu tohoto roku totiž dochází k přesnějšímu legislativnímu ukotvení vězeňské pastorace na základě Dohody o duchovní službě, kterou podepsali zástupci VS ČR, ERC i České biskupské konference (dále také „ČBK“).

V říjnu pak nastává další významný moment, který zásadním způsobem ovlivní budoucí fungování vězeňské duchovní služby, a tím je vznik občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče (dále také „VDP“). Sdružení již od počátku vycházelo ze širokých ekumenických základů i spolupráce s ERC i ČBK a také z poslání pomáhat potřebným.¹⁸ V následujících letech se mu tak podařilo úspěšně stabilizovat svou pozici mezi církvemi i ve vězeňském systému, a především pak dopomoci k plnohodnotné institucionalizaci

¹⁴ První dokument, který duchovním poskytoval alespoň částečné zpřesnění kompetencí i pravidel pro práci s vězni vydalo ředitelství SNV až v listopadu 1991. (PIVOŇKA, *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s.28-29

¹⁵ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s.48-49

¹⁶ PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s.36-37

¹⁷ Tamtéž. s.37

¹⁸ PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s.47

vězeňské duchovní služby. Na základě Dohody o duchovní službě se VDP podle Václava Mitáše v polovině 90. let stala „*poradním orgánem a dostala možnost vyjadřovat se k působení jednotlivých kazatelů a farářů*“,¹⁹ což do té doby činily pouze samy církve.

Částečná profesionalizace služby pak nastává v roce 1997 na základě setkání tehdejší ministryně spravedlnosti Vlasty Parkanové se zástupci VDP. Pro vězeňské duchovní je vytvořeno 11 tabulkových pozic, z toho 1 určená vedoucímu.²⁰ V březnu roku 1998 je pak založen tzv. Referát duchovní služby při Odboru výkonu vazby a trestu na Generálním ředitelství vězeňské služby, jehož vedoucí se stává Bohdan Pivoňka.²¹ Do funkce tzv. „*referentů duchovní služby*“²² je zvoleno 10 duchovních z různých církví, kteří se tím stávají zaměstnanci Generálního ředitelství vězeňské služby.²³

Ovšem i přes tento první pozitivní krok v procesu zavádění institutu kaplanství do vězeňského systému, působila na konci první dekády obnovené vězeňské pastorace většina duchovních i nadále v řadách dobrovolníků,²⁴ a role VDP byla v realizaci vězeňské duchovní služby i dobrovolné péče zcela klíčová a nezastupitelná. Mezi její hlavní úkoly patřilo doporučování vlastních členů na pozice kaplanů, ale současně sdružení věnovalo i organizaci edukativních seminářů a vypracovalo i první Etický kodex.²⁵

Bohdan Pivoňka konstatuje, že po deseti letech existence duchovní služba konečně „*přestává být nutným zlem*“.²⁶ Současně však ale sílí hlasy pracovníků Vězeňské služby volající po systémovějším zařazení duchovních do zaměstnanecké struktury VS.²⁷ Proto v roce 2001 vychází Nařízení generální ředitelky č. 27/2001, kterým jsou duchovní – nyní

¹⁹ MITÁŠ, Václav, ed. Historický exkurz. In: MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. [cit. 2023-02-10]. s. 20

²⁰ PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s.59

²¹ Tamtéž. s.59-60

²² MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s.50

²³ PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s.60-61

²⁴ Tamtéž. s.107

²⁵ Tamtéž. s. 107

²⁶ Tamtéž. s.83

²⁷ Tamtéž. s.83

už kaplani – převedeni pod jednotlivá vedení věznic, ve kterých působí.²⁸ Zároveň je tímto zřízena i pozice hlavního kaplana.²⁹

Toto nařízení pak podrobněji specifikuje i další práva a povinnosti kaplanů; například možnost navázat kontakt s blízkými vězněné osoby.³⁰ Václav Mitáš spatřuje hlavní benefit tohoto výnosu v tom, že kaplani díky němu „*přestali být vnímáni jako přívažek z GR a stali se organickou součástí svých věznic, prohloubila se jejich spolupráce s místními zaměstnanci a snad začali více vnímat potřeby i zvláštnosti domovských útvarů*“.³¹

V průběhu následujících let pak docházelo k postupnému oslabování dříve úzkého spojení mezi VS ČR se sdružením VDP a některé výhradní pravomoci VDP byly svěřeny do rukou jednotlivých církví. S proměnou legislativního nastavení, které bude podrobněji popsáno v následující kapitole, došlo i ke změně celkového postavení VDP v organizační struktuře vězeňské duchovní služby i dobrovolné duchovenské péče.

V současné době je Vězeňská duchovenská péče zapsaným spolkem, který se stále velmi aktivně a významně podílí na fungování i rozvoji vězeňské pastorace a sdružuje profesionální kaplany i dobrovolníky. Ve svých Stanovách spolek uvádí, že mezi jeho hlavní činnosti dnes patří: spolupráce a sdílení zkušeností mezi členy, vytváření vhodných podmínek pro práci duchovních ve VS ČR i v církvích a snaha o praktickou spolupráci s vězeňským personálem na všech úrovních.³² Jeho předsedkyní byla 20. dubna 2023 zvolena Kristýna Čabanová, dosavadní místopředsedkyně spolku z Římskokatolické církve.³³

²⁸ PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s. 102-103

²⁹ Tamtéž. s.102-103

³⁰ Tamtéž. s. 103

³¹ MITÁŠ, Václav, ed. Historický exkurz. In: MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. [cit. 2023-02-10]. s. 21

³² Dokumenty. *Vězeňská duchovenská péče* [online]. Praha: VDPČR, 2021 [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/dokumenty/>

³³ Vězeňská duchovenská péče. In: Facebook [online]. 22. dubna 2023 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: https://www.facebook.com/vdpcr/?locale=cs_CZ

2. Současný legislativní rámec

V návaznosti na historický exkurz popisující počátky institucionalizace a profesionalizace vězeňské duchovní služby v České republice se v následující kapitole budu věnovat aktuálně platným legislativním normám, které definují právní principy této služby i práva a povinnosti jejích vykonavatelů – vězeňských kaplanů.

2.1. Zákon o církvích a náboženských společnostech

Zvláštní právo církví a náboženských společností k tomu „*pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách České republiky v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, zabezpečovací detence, ochranné léčení a ochranná výchova*“³⁴ je ustanoveno hlavní normou konfesního práva – *zákonem č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)*.

Oprávnění k výkonu tzv. zvláštních práv, mezi které spadá i výše odcitované vykonávání vězeňské duchovní služby, může získat pouze církev, která je v České republice registrována více než 10 let a minimálně po tuto dobu každoročně zveřejňovala výroční zprávu o své činnosti.³⁵ Dále musí plnit své závazky vůči státu a třetím osobám;³⁶ a být bezúhonnou,³⁷ přičemž z 24 v Česku registrovaných církví má toto zvláštní právo dnes 17 z nich.³⁸

Právo vykonávat duchovní službu ve věznicích dále konkretizuje *zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů*. Tato právní norma umožňuje církvím „*podílet se na naplňování účelu výkonu trestu*“³⁹ prostřednictvím: konání bohoslužeb, individuálních rozhovorů, pastoračních návštěv, zajišťování duchovní a

³⁴ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznicí. *Sociológia - Slovak Sociological Review* [online]. 2020, **52**(1), 5-23 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: https://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=journal-list&part=article_response_page&journal_article_no=17942. s.8

³⁹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

náboženské literatury či pořádání přednášek a besed převážně s etickou tematikou.⁴⁰ Zákon současně deklaruje, že účast odsouzených na jakékoliv z aktivit musí být dobrovolná.⁴¹

2.2. Dohoda o duchovní službě

Jednou ze zásadních legislativních norem, která v současné době vymezuje a systematicky definuje zásady pro kaplanskou práci s vězňenými osobami, je *Narřízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 67/2013, kterým se vyhlašuje Dohoda o duchovní službě*. Tu v roce 2013 uzavřela Vězeňská služba České republiky se zástupci církví a náboženských společností a jedná se o novelu předchozí *Dohody o duchovní službě* z roku 2008.

Subjekty, které současnou *Dohodu o duchovní službě* (dále také „Dohoda“) podepsaly a jejichž vzájemný vztah a spolupráce jsou prostřednictvím ní upravovány, jsou na jedné straně Vězeňská služba České republiky a na straně druhé Česká biskupská konference společně s Ekumenickou radou církví.⁴²

Novelizovanou Dohodou byly ustanoveny následující podmínky a změny:

1. Vzniká *Rada pro duchovní službu ve věznicích a ústavech* (dále také „Rada“). Vždy po dvou členech jsou v ní zastoupeny Vězeňská služba České republiky, Ekumenická rada církví, Česká biskupská konference a jednoho zástupce má v Radě spolek VDP.⁴³ V případě, že hlavní kaplan není zvoleným členem Rady za VS, disponuje tzv. poradním hlasem.⁴⁴
2. Jsou detailně specifikovány pracovní podmínky, práva i povinnosti vězeňských kaplanů. Do pracovního poměru může být přijat pouze ten duchovní, který obdržel od své církve pověření – to je jedním z hlavních kvalifikačních předpokladů pro kaplanskou pozici společně s předchozím působením na pozici dobrovolného duchovního.⁴⁵ Kandidáty do funkce navrhuje hlavní kaplan se souhlasem členů Rady

⁴⁰ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁴¹ Tamtéž.

⁴² MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s.59

⁴³ *Narřízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č.67: Dohoda o duchovní službě*. Praha: Sběrka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, 2013, ročník 2013.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

z ČBK a ERC.⁴⁶ Před přijetím se ke kandidátovi zároveň vyjadřuje ředitel příslušné věznice, který následně rozhoduje rovněž o záležitostech jeho pracovního poměru, a to v konzultaci s hlavním kaplanem.⁴⁷

3. Kaplani podléhají řízení hlavního kaplana a jeho zástupce, které do pětiletého funkčního období volí Rada a do funkce jsou jmenováni generálním ředitelem Vězeňské služby.⁴⁸
4. Upraveno je i systémové postavení a pravomoci nadkonfesijního sdružení Vězeňská duchovenská péče, jemuž Dohoda do díkce ukládá zejména koordinaci působení dobrovolných duchovních, kteří jsou členy VDP.⁴⁹ Dále by mělo sdružení podle ustanovení ve spolupráci s hlavním kaplanem doporučovat jednotlivým ředitelům věznic vyslovení souhlasu nad působením pověřených osob.⁵⁰
5. Specifikována jsou i práva a povinnosti dobrovolných duchovních. Dohoda jim ukládá právo podílet se na duchovně výchovné činnosti, upozorňovat příslušné funkcionáře na nedostatky, které brání řádnému výkonu duchovní a pastorační činnosti, i možnost vyžádat si informace o stavu a chování odsouzených, obžalovaných i chovanců, s nimiž pracují.⁵¹ Se souhlasem klientů mohou rovněž nahlížet do jejich osobních spisů.⁵² Mezi jejich povinnosti patří, kromě dodržování zákonů a právních předpisů upravujících výkon duchovní služby, i zachovávání zповědního tajemství a docházení do věznice minimálně dvakrát v měsíci.⁵³
6. Organizační jednotky Vězeňské služby respektují právo pověřených osob na určování průběhu bohoslužebných a pastoračních setkání a zasáhnout do nich mohou pouze v případech, kdy je ohrožena bezpečnost.⁵⁴ Dále jsou povinni respektovat

⁴⁶ *Narizení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č.67: Dohoda o duchovní službě.* Praha: Sběrka narizení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, 2013, ročník 2013.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž.

právo duchovních na zachování zpovědního tajemství a na výkon duchovní a pastorační činnosti bez sluchové kontroly.⁵⁵

Podstatné je zde zmínit, že ačkoli novelizace Dohody přispěla k přesnějšímu vymezení kompetencí a pracovněprávních vztahů mezi Vězeňskou službou a kaplany, do té doby významné systémové postavení VDP bylo na základě této právní úpravy posunuto na nižší úroveň. Výkonný výbor VDP byl nahrazen Radou pro duchovní službu ve věznicích a ústavech, v níž je ale VDP zastoupena pouze jedním členem. Zároveň zanikla i podmínka, že kaplani (včetně hlavního kaplana) se musí rekrutovat z řad členů VDP.⁵⁶

Další možná úskalí Dohody pak vidí bývalý hlavní kaplan Bohdan Pivoňka v upozadění výchovné a edukační role VDP, kterou spolek přispíval k profesnímu rozvoji duchovních prostřednictvím kurzů, seminářů i zajišťováním odborné literatury.⁵⁷ Kriticky hodnotí i absenci práva VDP ke svolání zasedání Rady a čtvrtou novelizací Dohody vnímá jako vyslyšení přání zástupců některých církví, kteří se chtěli aktivněji podílet na výběru kandidátů pro vězeňskou duchovní službu.⁵⁸ Vězeňská duchovenská péče tím podle něj ztratila své dříve dominantní postavení na poli rozhodování o kaplanských kandidátech a současně tak přišla o svou zásadní kompetenci a možnost podílet se na ovlivňování spektra osob, které budou ve věznicích zastupovat jednotlivé církve.⁵⁹

Přestože součástí Dohody jsou ustanovení týkající se role VDP i změny vzájemných kompetencí a vztahů mezi smluvními stranami, podle Pivoňky došlo touto legislativní změnou ke snížení „*exkluzivní odborné organizace na standardní organizaci neziskovou*“.⁶⁰ S ohledem na nezastupitelnou roli spolku VDP v procesu obnovení vězeňské duchovní služby autor dále konstatuje, že s nabytím platnosti současné verze Dohody se „*ve světě tolik oceňované dominantní postavení Vězeňské duchovenské péče jako nadkonfesijní a ekumenicky otevřené organizace vytratilo*“.⁶¹

⁵⁵ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č.67: Dohoda o duchovní službě. Praha: Sběrka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, 2013, ročník 2013.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s. 229

⁵⁸ Tamtéž. s. 228

⁵⁹ Tamtéž. s. 228-231

⁶⁰ Tamtéž. s. 230

⁶¹ PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s. 228

2.3. Nařízení o organizaci a výkonu duchovní služby

K další extenzi legislativního a organizačního rámce definujícího pracovní práva, povinnosti a agendu vězeňských kaplanů došlo v roce 2017 vydáním *Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby č. 54/5017 o organizaci a výkonu duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky*,⁶² které ustanovuje následující:

1. Hlavní kaplan podle tohoto nařízení „*stojí v čele duchovní služby*“.⁶³ V rámci své pracovní agendy by měl především metodicky vést svého zástupce a jednotlivé kaplany, vyjadřovat se k jejich pracovní činnosti, rozvržení pracovní doby a kooperovat s vedením Generálního ředitelství Vězeňské služby.⁶⁴ Současně by měl podporovat spolupráci kaplanů s ostatními zaměstnanci věznice, dohlížet na jejich profesní vzdělávání i obsazování a navyšování jejich pracovních úvazků.⁶⁵ Ve spolupráci s církvemi a předsedou Vězeňské duchovenské péče by se měl rovněž podílet na přípravě kaplanských kandidátů.⁶⁶ Zároveň může i nadále dle časových možností vykonávat kaplanskou službu ve věznici, kde původně působil.⁶⁷
2. Agendu zástupce hlavního kaplana určuje hlavní kaplan a její náplní by měly být podobné úkoly jako v případě hlavního kaplana, jen míra jejich rozsahu je předmětem pověření od hlavního kaplana.⁶⁸
3. Pracovní náplň kaplanské profese je oproti *Dohodě o duchovní službě* rozšířena o možnost navázat pastorační kontakt i se zaměstnanci věznice a při dodržení bezpečnostních podmínek i s blízkým okolím vězňů.⁶⁹
4. Podrobněji definovány jsou pak i další kaplanské kompetence a aktivity, které smí v rámci svého úvazku na území věznice vykonávat. Jde o „*skupinovou či individuální činnost zaměřenou na studium Bible, křesťanské učení, etické a vztahové otázky a*

⁶² *Nařízení č. 54 o organizaci a výkonu duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky*. Praha: Sběrka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, 2017, ročník 2017.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

modlitbu, organizaci kulturních akcí s duchovním obsahem, zajišťování vhodné literatury a audio nebo video pomůcek“.⁷⁰

5. O spolku Vězeňská duchovenská péče se v nařízení pojednává jako o „*kvalifikované profesní organizaci dobrovolné duchovní služby*“.⁷¹ Náplň působení spolku ale zůstává (v komparaci k té, jež je definována *Dohodou o duchovní službě*) bez zásadnějších změn. Spolek VDP by se měl starat především o odbornost a vzdělávání svých členů a ve spolupráci s hlavním kaplanem se podílet na doporučování kaplanských kandidátů Radě.⁷²
6. Novinkou jsou definovaná specifika duchovní služby ve článku § 13, která připomínají právo na zachování mlčenlivosti, respektování nepřerušného průběhu náboženského obřadu (s výjimkou ohrožení bezpečnosti) a akcent je kladen i na oblast profesního vzdělávání organizovaného nejen Vězeňskou službou, ale i církvemi.⁷³ V tomto článku Nařízení je rovněž jako jedno ze specifík vězeňské duchovní služby připomenuto, že kaplani jsou často zaměstnání i v jiném pracovním poměru; nejčastěji ve své církvi.⁷⁴

3. Kaplan a současná podoba vězeňské duchovní služby

Vězeňská duchovní služba je již od své obnovy na počátku 90. let nastavena jako nadkonfesijní a současně i nemisijní církevní aktivita. Z toho plyne, že vychází z hluboké ekumenické spolupráce a vzájemné tolerance participujících církví. Jak deklaruje Služební kodex ekumenické spolupráce VDP, prostředí věznice by nemělo být církvemi chápáno jako „*území pro prosazování vlastních zájmů, ale jako prostor pro službu potřebným v duchu evangelia*“.⁷⁵

Podle vězeňského psychologa Václava Jiříčky se na nadkonfesijním charakteru vězeňské duchovní služby odrazila i „*nedůvěra české veřejnosti vůči církvím a obecně nižší formálně*

⁷⁰ Nařízení č. 54 o organizaci a výkonu duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky. Praha: Sbirka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, 2017, ročník 2017.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Dokumenty. *Vězeňská duchovenská péče* [online]. Praha: VDPČR, 2021 [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/dokumenty/>

*projevovaná religiozita obyvatel*⁷⁶, které již v začátcích 90. let přiměly církve ke kooperaci, jejíž míra je ve srovnání s ostatními státy Evropské unie unikátní.⁷⁷

Tato výjimečně silná ekumenická spolupráce umožňuje, aby ve věznicích společně působili a spolupracovali kaplani z 12 křesťanských církví,⁷⁸ přičemž nejvíce kaplanů je dlouhodobě z Římskokatolické církve. Podle statistiky Vězeňské služby z roku 2022 měla tato církev 24 kaplanských zástupců,⁷⁹ a současně i zástupce na pozici hlavního kaplana, kterým je již od roku 2020 římskokatolický jáhen Otto Broch. Jeho zástupcem je kazatel Církve adventistů sedmého dne a bývalý předseda spolku VDP Pavel Zvolánek.

Dále uvádím křesťanské církve participující na výkonu vězeňské duchovní služby sestupně dle míry jejich zastoupení (počet kaplanů z jednotlivých církví k 31. 12. 2022 je vždy uveden v závorce): Českobratrská církev evangelická (7), Církve adventistů sedmého dne (9), Církve československá husitská (4), Církve bratrská (2), Pravoslavná církev (3), Řeckokatolická církev (4), Evangelická církev metodistická (1), Apoštolská církev (1), Křesťanské sbory (1), Slezská církev evangelická augsburského vyznání (1), Bratrská jednota baptistů (1).⁸⁰

Celkový počet vězeňských kaplanů, kteří byli v roce 2022 zaměstnáni ve 35 věznicích, je 59.⁸¹ Za posledních deset let tak počet kaplanských pracovních pozic narostl celkem o 22 míst.⁸²

Ze statistiky Vězeňské služby zároveň plyne i to, že se za posledních deset let zvýšil i zájem odsouzených o duchovní službu. Nejvíce je to vidět v kategorii věnované evidenci počtu vězňů, kteří se účastnili skupinových aktivit organizovaných duchovními. V roce 2012 se jich účastnilo pouze 5 554 vězňů, oproti tomu v roce 2022 to bylo celkem 43 655

⁷⁶ JIŘIČKA, Václav. Kaplani. In: DRÁPAL, Jakub, Václav JIŘIČKA a Tereza RASZKOVÁ (eds.). *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0. s. 354

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ *Statistická ročenka 2022* [online]. Praha: Odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby> s.173

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ *Statistická ročenka 2022* [online]. Praha: Odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby> s.173

⁸¹ Tamtéž. s. 173

⁸² Tamtéž. s.175

odsouzených.⁸³ Ve srovnání s předcovidovým rokem 2019 ale narostl i počet osob, o které kaplani pečovali systematicky, na 2 357 vězňů.⁸⁴ Birmováno, nebo pokřtěno bylo celkem 29 odsouzených.⁸⁵

Plný úvazek však mělo v roce 2022 pouze devět kaplanů, přičemž celkový součet všech kaplanských pracovních úvazků činil 34,2.⁸⁶ Z toho vyplývá, že většina kaplanů je zaměstnána pouze na úvazek částečný, a kaplanské povolání je pro ně zpravidla pouze jednou z náplní jejich pracovního života. Nejčastěji se vedle kaplanství věnují práci pro církevní sbor či farnost, jíž jsou členy, nebo jsou zaměstnáni v církevní charitě či diakonii. Jak ale uvádí Vězeňská služba ve své statistické ročence: „*Záměrem Vězeňské duchovní služby pro rok 2023 je postupné navyšování úvazků kaplanů tak, aby byli kaplani zaměstnáni minimálně na 0,5 pracovního úvazku.*“⁸⁷

Společně s 59 vězeňskými kaplankami a kaplany pomáhalo v roce 2022 zajišťovat duchovní péči ve věznicích i 46 dobrovolných duchovních ze spolku Vězeňská duchovenská péče.⁸⁸

Kromě dobrovolníků z VDP ale mohou ve věznicích působit i duchovní, kteří nejsou členy VDP a které do věznic vysílají samy jejich církve na základě *zákona č. 3/2002 Sb.* Těch do věznic v roce 2022 docházelo celkem 38, přičemž nejpočetnější zastoupení (16) měla v tomto ohledu Náboženská společnost Svědkové Jehovovi.⁸⁹

Přestože dobrovolní duchovní a kaplani v poskytování vězeňské pastorace vzájemně spolupracují, služební poměr je pro kaplany výhodou, a to nejen kvůli finančnímu ohodnocení jejich práce, ale i z důvodu jejich oficiálního začlenění do organizační struktury Vězeňské služby a možnosti komplexní spolupráce s ostatními odbornými zaměstnanci věznice. Prohloubit vzájemnou spolupráci měla i organizační změna, ke které došlo v roce 2021 a na základě které byli kaplani převedeni do Oddělení pro výkon vazby, trestu a

⁸³ *Statistická ročenka 2022* [online]. Praha: Odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby> s.175

⁸⁴ Tamtéž. s.175

⁸⁵ Tamtéž. s.174

⁸⁶ Tamtéž. s.173

⁸⁷ Tamtéž. s.174

⁸⁸ Tamtéž. s.176

⁸⁹ Tamtéž. s.177

zabezpečovací detence, a stali se tak členy týmu odborných zaměstnanců.⁹⁰ Před touto změnou byli přímo podřízeni 1. zástupci ředitele dané věznice.

3.1. Výkon duchovní služby

Podmínky pro to, aby se člověk mohl stát vězeňským kaplanem, upravuje již zmiňovaná novela *Dohody o duchovní službě*. Prvním předpokladem je absolvování vysokoškolského teologického vzdělání nebo vzdělání s teologickou specializací, která uchazeče opravňuje k výkonu kazatelské profese. Dále musí uchazeč absolvovat dobrovolnou praxi, získat pověření od své církevní autority a současně být schválen Radou pro duchovní službu ve věznicích a ústavech.⁹¹

Vězeňský kaplan je pak – jako zaměstnanec věznice – k dispozici všem vězňům bez ohledu na jejich náboženskou vyznání a s těmi, kteří projeví o kontakt s duchovním zájem, se setkává individuálně i skupinově na jednotlivých oddílech věznice. Ve všech věznicích v České republice jsou navíc duchovním k dispozici vězeňské kaple, kde se mohou konat nejen bohoslužby, mše, biblické hodiny, individuální setkání, ale i kulturní akce.⁹²

Nejběžnější formou pastorační péče je osobní interakce s klientem, během níž odsouzený s kaplanem diskutuje témata, která se mohou dotýkat „*teologické i terapeutické roviny*“.⁹³ Tato setkání mohou být zároveň doprovázena i společnou modlitbou nebo požehnáním a podle Martinka vyplňují mnohdy více než polovinou pracovní náplně kaplanů.⁹⁴

Mezi nejčastěji diskutovaná témata lze na základě výpovědi jednotlivých kaplanů v praktické části této práce považovat: emoční rozpoložení vězně, rodinné a partnerské vztahy, předmět a okolnosti spáchané trestné činnosti a s tím spojené otázky smíření se s trestem a přijetí viny.

Podle Vězeňské duchovenské péče udržuje s kaplany a dobrovolnými duchovními kontakt zhruba 20 až 30 % vězňů, pouze v 5 až 10 % případů se ale jedná o dlouhodobé a

⁹⁰ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 50

⁹¹ Kaplani. *Vězeňská duchovenská péče* [online]. Praha: VDPČR [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/kaplani/>

⁹² JIŘIČKA, Václav. Kaplani. In: DRÁPAL, Jakub, Václav JIŘIČKA a Tereza RASZKOVÁ (eds.). *České vězeňství*. s. 354

⁹³ BELÁŇOVÁ, Andrea. Být kaplanem v Česku: Zdroje nejistoty a nacházení opory. *Český Lid* [online]. 2018, **105**(1), 25–44 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26426305> s. 30

⁹⁴ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 125

systematické setkávání.⁹⁵ Právě dlouhodobý kontakt přitom socioložka Andrea Beláňová označuje za velice efektivní formu kvalitativní nápravy vězňů: „*Nabídnutý čas jim umožňuje navázat s klientem důvěrnější vztah, dlouhodoběji s ním pracovat, poznat jeho potřeby a reagovat na ně.*“⁹⁶

Kaplaní jsou na základě již zmíněné legislativní úpravy oprávněni pastoračně pracovat i se zaměstnanci věznic, jimž mohou poskytovat péči dle jejich individuálních potřeb. Nejčastěji ji vyhledávají zaměstnanci, kteří jsou buď sami věřícími, nebo si ke kaplanovi vybuodovali důvěrný vztah a sdílí s ním své osobní či pracovní problémy, anebo potřebují krizovou intervenci (například v kontextu úmrtí v rodině).⁹⁷ Podle výzkumu socioložek Andrey Beláňové a Terezy Trejbalové, které zkoumaly postavení kaplanů v českém vězeňském systému, k tomu ale obecně nedochází příliš často.⁹⁸

Další skupinou, se kterou jsou kaplaní při výkonu své služby oprávněni pracovat, jsou i blízcí vězněných osob. Kaplan tak v určitých případech může sehrávat roli jakéhosi „*prostředníka*“⁹⁹ například mezi jednotlivými rodinnými příslušníky či partnery.

3.2. Specifika vězeňské duchovní služby

V následujících podkapitolách podrobněji představím několik specifických oblastí vězeňské duchovní služby, které přibližují a popisují její fungování a v rámci nichž budu současně reflektovat i výpovědi jednotlivých respondentů, jenž jsou součástí praktické části této bakalářské práce.

3.2.1. Bible

Elementárním nástrojem, který kaplaní využívají ve své pastorační práci, je Bible, která představuje sbírku textů obsahující katechismus křesťanské víry. Z těch je možné ve vězeňské pastoraci vycházet a hledat inspiraci, a to díky obecně platným poselstvím, která

⁹⁵ Dobrovolníci. *Vězeňská duchovenská péče* [online]. Praha: VDPČR [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/kaplani/>

⁹⁶ BELÁŇOVÁ, Andrea. Být kaplanem v Česku: Zdroje nejistoty a nacházení opory. *Český Lid* [online]. 2018, **105**(1), 25–44 [cit. 2023-02-16]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26426305> s. 33

⁹⁷ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 145

⁹⁸ BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznicí. *Sociológia - Slovak Sociological Review* [online]. 2020, **52**(1), 5-23 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: https://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=journal-list&part=article_response_page&journal_article_no=17942. s.15

⁹⁹ Tamtéž. s.19

mohou být v různých rovinách poučná a přínosná pro každého včetně osob ve výkonu trestu, jak konstatuje i vězeňský psycholog Jiříčka: „*Evangelijní texty mají v sobě vlastní obrovský potenciál promlouvat k provinilcům, lidem odsouzeným k životu za ostatním drátem, na společenském dně, neboť podobný je i prostor Ježíšových řečí a činů: ghetta malomocných, společenská izolace tělesně i mentálně postižených, přestupníci zákona, lidé se špatnou pověstí i podivnou minulostí. ‚Terapeutická‘ síla biblických textů je pak především ve výzvě k pokání(...), skrze které vede cesta k odpuštění a obrácení k dobrému smýšlení i jednání.*“¹⁰⁰

Martinek k této tematice uvádí, že slova jako „*vězeň, vězení a žalář*“ se v Bibli vyskytují na 87 místech: „*Často mluví o vězení v jeho základní podobě – jako spravedlivém trestu pro svévolníky, kteří utlačují národ, vyvolávají vzpoury, dopouštějí se vražd nebo neplatí své dluhy.*“¹⁰¹ Ještě častěji ale podle Martinka biblické texty přináší svědectví o dobrých lidech, kteří byli potrestáni neprávem.¹⁰² Přičemž jako zcela fundamentální lze v tomto ohledu nepochybně vnímat příběh Ježíše Krista.

Za biblické poselství, které je pro výkon vězeňské duchovní služby stěžejní, lze pak podle Martinka považovat především výzvu k pomoci bližnímu v jakékoliv obtížné životní situaci.¹⁰³

3.2.2. Zpovědní tajemství

V kontextu individuálních rozhovorů je podstatné rozvést i institut tzv. zpovědního tajemství, který je ustanoven jako zvláštní právo zákonem č. 3/2002 o církvích a náboženských společnostech¹⁰⁴ a který umožňuje „*zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství, je-li tato povinnost tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let*“.¹⁰⁵

¹⁰⁰ JIŘIČKA, Václav. Kaplani. In: DRÁPAL, Jakub, Václav JIŘIČKA a Tereza RASZKOVÁ (eds). *České vězeňství*. s. 353-354

¹⁰¹ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 87

¹⁰² Tamtéž. s. 87

¹⁰³ Tamtéž. s. 88

¹⁰⁴ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁵ Tamtéž.

Kaplani tudíž nejsou povinováni oznamovat či zaznamenávat obsah rozhovorů s vězni. Ve Vězeňském informačním systému pouze evidují kontakt s obviněným nebo odsouzeným, nicméně předmět setkání a vyslechnutá sdělení uvádět nemusí. Zákon č. 3/2002 nicméně současně doplňuje, že kaplan nesmí toto právo aplikovat v situacích, kdy je jeho zákonnou povinností přispět k překažení trestného činu.¹⁰⁶

Této problematice se věnuje i Václav Mitáš ve sborníku *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*, kde upozorňuje na výjimečné situace, kdy by duchovní měl i přes povinnost mlčenlivosti přistoupit k určité intervenci, a to konkrétně v případech, kdy se mu vězeň svěří například s plánováním pokusu o útěk či jiného trestného činu.¹⁰⁷

Bohdan Pivoňka současně v knize *Duchovní služba v postkomunistickém vězení* popisuje celou genezi konfliktu, který v roce 2001 předcházela akceptaci této výjimky ze strany některých zástupců církví. Jejimi odpůrci byli především katoličtí duchovní vnímající zpověď jako svátost, která je zavazuje k absolutnímu mlčení: „*Přesto bylo potřeba otázku důvěrných sdělení a zpovědi uspokojivě kodifikovat a omezit dojem zaměstnance Vězeňské služby, že si duchovní nechávají pro sebe závažné informace, na jejichž základě by bylo možno zabránit nebo omezit agresi mezi odsouzenými, nebo zamezit materiálním škodám velkého rozsahu.*“¹⁰⁸

Výsledkem tak byl vznik určité formy konsenzu, který duchovním umožňuje dle jejich uvážení zpovědní tajemství v závažných případech porušit, a to například za účelem odvrácení bezpečnostního rizika, která by mohla ohrozit něčí zdraví či chod věznic.

3.2.3. Účelové jednání

Vlivem restriktivních opatření a zásadního omezení osobní svobody, které se přirozeně pojí s uvalením vazby či samotným výkonem trestu, dochází ze strany vězňů často k iniciaci setkání s duchovním s čistě účelovou motivací. Jak konstatují socioložky Andrea Beláňová a Tereza Trejbalová: „*Kaplanova otevřenost a vstřícnost vůči odsouzeným, prezentovaná až*

¹⁰⁶ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁷ MITÁŠ, Václav, ed. Zpovědní tajemství. In: MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. [cit. 2023-02-07]. s. 73

¹⁰⁸ PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. s. 98-99

jako naivita, je pro vězeňský systém zásadním rizikem, neboť odsouzený může chtít takový vztah zneužít ve vlastní prospěch.“¹⁰⁹

Na nebezpečnou hranici mezi tím, kdy se duchovní ve své práci věnuje i jiné než náboženské tematice a situacemi, kdy už ze strany odsouzeného dochází k účelové manipulaci kaplana, upozorňuje ve své publikaci *Pastorace zvláštních skupin* i katolický kněz Aleš Opatrný: „*Snaha o pomoc ovšem není jednoduchá a nemá být naivní. Řada vězňů dokáže mluvit velmi dojemně o svém osudu, ale je potřeba počítat s tím, že mnozí mají své morální vědomí značně deformované.*“¹¹⁰

I podle Martinka by měli vězeňští kaplani možné účelové jednání ze strany některých odsouzených předem předpokládat: „*Obviněný často podřizuje své myšlení i jednání jedinému účelu – dosáhnout co nejnižšího trestu, případně prokázat svou nevinu. Odsouzený se zase snaží zajistit nebo udržet materiální či mocenské výhody v průběhu výkonu trestu, případně dosáhnout co nejdříve podmíněného propuštění.*“¹¹¹

Konkrétní situace, kdy u vězňů dochází k hrubě účelovému chování, pak vyjmenovává v odpovědi na otázku, jak velké procento rozhovorů s vězni je pouze účelových, vězeňský kaplan Aleš Kocián: „*U účelovky váhám mezi 50 až 60 procenty. Ale teď jak se blíží zima, potřebují teplé oblečení a třeba i to sehrává roli. Navíc do toho spadá i setkávání, které pak může představovat plusové body při podmíněném propuštění.*“¹¹²

Kaplani si ale uvědomují, že naplňování osobních přání odsouzených není definovanou náplní jejich pracovní agendy, a zpravidla takové prosby odmítají. Přistoupení na vězňovu žádost o pomoc pro ně totiž může představovat i řadu potenciálních rizik, jakými jsou například: pracovní postihy, devalvace vlastní autority, ztráta kredibility nebo postupné navyšování vězňových požadavků a možnost vydírání ze strany odsouzených.¹¹³

¹⁰⁹ BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznici. *Sociológia - Slovak Sociological Review* [online]. 2020, **52**(1), 5-23 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: https://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=journal-list&part=article_response_page&journal_article_no=17942. s.16

¹¹⁰ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervant. ISBN 978-80-7465-116-8. s.144

¹¹¹ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 126

¹¹² KOCIÁN, Aleš. *Vězeňský kaplan ve věznici Světla nad Sázavou* [ústní sdělení]. Praha, 2022.

¹¹³ MITÁŠ, Václav, ed. *Specifické rysy penitenciárního prostředí*. In: MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. [cit. 2023-02-04] s. 36-40

3.2.4. Vina

Jedním z definovaných cílů práce vězeňských duchovních, který je uveden i v preambuli Stanov spolku VDP, je participace na procesu přijímání viny.¹¹⁴ Bez akceptace viny za vlastní provinění totiž může podle kaplanů u odsouzených jen obtížně dojít ke smíření se samotným výkonem trestu odnětí svobody či změně hodnotového a morálního nastavení.

Kaplaní jsou ale ve své praxi často postaveni do situací, v nichž odsouzení svou vinu odmítají akceptovat a nastolují zkreslené obrazy reality, ve kterých za viníky označují druhé, svůj podíl viny zlehčují a – jak to nazývají sami kaplaní – různými způsoby se snaží „vyvinít“ z trestného činu, který spáchali.

Bývalý hlavní kaplan Bohdan Pivoňka zároveň ale upozorňuje na to, že i přiznání viny může být v případě některých odsouzených pouze účelovým krokem.¹¹⁵ Právě proto by měl duchovní podle Pivoňky usilovat o podrobný psychologický rozbor veškeré újmy, kterou odsouzený svým činem způsobil, aby si mohl být jistý, že vězeň svou vinu skutečně plně akceptuje: „*Je potřeba odsouzené vést k uvědomění, jak strašně závažná jejich vina je, kam až sahá a že se nemusí bránit přiznání i toho nejhlubšího. Poněvadž víme, že i když my do srdcí nevidíme, tak Hospodin do nich vidí. A víme, že on je schopen a mocen člověku odpustit a pomoci.*“¹¹⁶

Pivoňka zároveň přichází s teorií, že u řady vězňů může popírání vlastní viny sehrávat roli určitého obranného mechanismu, protože veřejné přiznání pro odsouzené znamená současně i přijetí odpovědnosti za všechno, co spáchali, což s sebou zpravidla přináší i abnormálně velkou psychickou zátěž.¹¹⁷

Jako vlivným nástroj, který mohou kaplaní v procesu přijetí a zpracování viny u odsouzených aplikovat, pak zmiňuje Martinek křesťanskou zvěst o Bohu, který v podobě Božího syna, Ježíše Krista, umírá nevinný na kříži, aby „*přinesl milost hřešícím*“.¹¹⁸ Právě koncept Boží milosti označuje za klíčový i katolický kaplan Jaroslava Hraba: „*Bůh dělá*

¹¹⁴ Dokumenty. *Vězeňská duchovenská péče* [online]. Praha: VDPČR, 2021 [cit. 2023-02-08]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/dokumenty/>

¹¹⁵ PIVOŇKA, Bohdan. Bývalý hlavní kaplan a předseda Vězeňské duchovenské péče [ústní sdělení]. Praha, 2023.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 105

*všechno pro to, abych pochopil, že i já mám právo na cestu odpuštění, protože Kristus Pán svou obět přinesl za každého bez výjimky. Takže neexistuje tak těžký hřích, aby ho Bůh nemohl odpustit.*¹¹⁹

Martinek vnímá akceptaci viny jako zásadní projev spirituality, který má potenciál odstartovat dlouhodobý proces vnitřní transformace, který může být v obecném nastavení vězeňského systému upozadován mimo jiné proto, že pozornost je ve vztahu k vězňům často upřena pouze na vnější projevy jejich chování, nikoliv jejich niterní prožívání.¹²⁰ Odsouzený tak často zaujme takový způsob chování, který mu umožňuje co nejviditelněji prokázat své polepšení, aby mohl být z výkonu trestu podmíněčně propuštěn. Nicméně v takovém modelu „nápravy“ podle Martinka absentuje jakákoliv morální i hodnotová proměna odsouzeného, což zároveň označuje za jednu z příčin vysoké recidivy, která je dlouhodobě jednou z palčivých otázek českého vězeňského systému.¹²¹

Skutečné přijetí viny by mělo být podle Martinka tudíž následováno projevením upřímné lítosti a přijetím trestu; a dále pak vůlí a snahou kompenzovat způsobenou škodu případně navázáním kontaktu s poškozeným.¹²² Jako finální stádium nápravy, ke kterému odsouzený dospěje po naplnění výše uvedených kroků, Martinek označuje: „*změnu myšlení (zejména vnitřní přijetí nové stupnice hodnot a ztotožnění se základními morálními zásadami) a život v souladu s právem, morálkou i Božím zákonem*“.¹²³

Právě morální zodpovědnost označili jako jeden z klíčových benefitů, který může náboženství či víra odsouzeným přinést, i američtí kaplani v odborné studii z roku 2018, jež zkoumala percepci vězeňských kaplanů na roli náboženství v procesu odklonu odsouzených od kriminálního chování.¹²⁴

¹¹⁹ HRABA, Jaroslav. Kaplan ve věznici Horní Slavkov [ústní sdělení]. Praha, 2023.

¹²⁰ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 107-109

¹²¹ Tamtéž. s.108

¹²² MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 109

¹²³ Tamtéž. s.109

¹²⁴ DENNEY, Andrew S. Prison Chaplains: Perceptions of Criminality, Effective Prison Programming Characteristics, and the Role of Religion in the Desistance from Crime. *American journal of criminal justice* [online]. New York: Springer US, 2018, 43(3), 694-723 [cit. 2023-03-22]. ISSN 1066-2316. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12103-017-9425-3>. s. 713

3.2.5. Muži a ženy

Podle Statistické ročenky Vězeňské služby bylo k 31. 12. 2022 ve výkonu trestu 1 486 žen a 16 012 mužů.¹²⁵ I přestože počet odsouzených žen za poslední roky mírně roste, ve srovnání se zahraničím představují ženy v tuzemských věznicích stále poměrně malou část vězeňské populace.¹²⁶

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody zároveň v článku § 7 deklaruje povinnost umisťovat odsouzené ženy odděleně od mužů¹²⁷, proto i kaplan ve své praxi pracuje vždy s genderově homogenní skupinou. Přestože struktura pastorační práce zůstává u obou pohlaví víceméně stejná, atmosféra a podmínky pro výkon duchovní služby se podle výpovědí kaplanů v prostředí mužských a ženských věznic velmi liší. O diametrálním rozdílu mluví v rozhovoru i kaplan z jediné výhradně ženské věznice ve Světlé nad Sázavou Aleš Kocián: *„Když nám v mužské věznici navedli odsouzené na místnost, kde jsme se scházeli na biblickou hodinu, chlapi drželi kázeň a dávali pozor. Na konci setkání bylo daných deset minut jako prostor pro diskuzi a oni to respektovali. Během bohoslužby byl klid, zpívalo se. V ženské věznici to vůbec nefungovalo.“*¹²⁸

Další rozdíly mezi prací s odsouzenými muži a ženami popisuje v rozhovoru i bývalý hlavní kaplan Bohdan Pivoňka: *„Pracovat s ženami je horší, poněvadž jsou daleko záladnější a nadané spoustou vedlejších podnětů, a pak – obzvlášť na mužského – dokáží jít ženským způsobem. Ta práce je složitější. Oproti tomu muži jsou daleko jednoznačnější, méně záladní a daleko otevřenější.“*¹²⁹

Martinek se domnívá, že práce v ženské věznici na duchovního klade jiné nároky především v tom, že musí *„vnímat a respektovat odlišné psychické založení ženy a její vyšší emocionalitu“*¹³⁰. A zároveň upozorňuje i na potenciální rizika působení mužů kaplanů v ženských věznicích a žen kaplanek v mužských věznicích, které podle něj vyžaduje

¹²⁵ *Statistická ročenka 2022* [online]. Praha: Odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. [cit. 2023-04-26] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>. s. 117

¹²⁶ SLOVÁKOVÁ, Gabriela. Ženy ve vězení. In: DRÁPAL, Jakub, Václav JIŘIČKA a Tereza RASZKOVÁ (eds). *České vězeňství*. s.183

¹²⁷ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

¹²⁸ KOCIÁN, Aleš. Vězeňský kaplan ve věznici Světlá nad Sázavou [ústní sdělení]. Praha, 2022.

¹²⁹ PIVOŇKA, Bohdan. Bývalý hlavní kaplan a předseda Vězeňské duchovenské péče [ústní sdělení]. Praha, 2023.

¹³⁰ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 156

„vysokou míru emocionální zralosti, velkou schopnost kognitivní empatie a vztahové a duchovní zázemí mimo prostředí věznic“.¹³¹

Zkušenosti dvou respondentů naplňujících toto kritérium pak podrobněji přibližuje praktická část této bakalářské práce. Z interview s Alešem Kociánem například vyplývá, že jedním z hlavních rizik v kontaktu duchovního mužského pohlaví s vězeňkyněmi ženského pohlavím je především snaha některých odsouzených o zneužití své sexuality při hrubě účelovém jednání.¹³²

3.2.6. Víra

Martinek uvádí, že většina vězňů vyhledá službu kaplana z náboženských důvodů: první skupinou jsou již praktikující křesťané, kteří chtějí navázat na svou církevní praxi, druhou skupinu pak představují odsouzení, kteří se nepovažují za věřící, nicméně iniciují kontakt kvůli otázkám vztahujícím se ke spirituální rovině života.¹³³ U druhého typu odsouzených je pak podle Martinka vhodné modifikovat a zpřístupnit církevní a náboženskou terminologii tak, aby byla pro vězně pochopitelná.¹³⁴

Podobné stanovisko zaujímá v otázce implikace víry do pastoračních rozhovorů i katolický kněz Aleš Opatrný: „*Náboženská dimenze, tedy dimenze víry, má být motivem hluboké naděje a může být výzvou k obrácení, která ale nesmí být nucením oslabeného nebo bezbranného k tomu, čemu by se bránil, kdyby byl plně při silách.*“¹³⁵

V případě vězeňské duchovní služby se k tématice detailně vyjadřuje i Služební kodex ekumenické spolupráce spolku VDP, který říká, že vězeň je „*před Bohem svobodný člověk, spoluodpovědný za své rozhodování i jednání, který nesmí být nijak nucen ani k náboženským úkonům.*“¹³⁶ V tomto ohledu pak kodex dále konkretizuje pravidla pro práci s vězni, přičemž klade důraz především na nemisijní úlohu duchovního, respekt k „*náboženským kořenům, tradici i zázemí*“¹³⁷ a případnou podporu „*kontinuity jeho*

¹³¹ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 157

¹³² KOCIÁN, Aleš. *Vězeňský kaplan ve věznici Světla nad Sázavou* [ústní sdělení]. Praha, 2022.

¹³³ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 128

¹³⁴ Tamtéž. s.128

¹³⁵ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervant. ISBN 978-80-7465-116-8. s.53

¹³⁶ Dokumenty. *Vězeňská duchovenská péče* [online]. Praha: VDPČR, 2021 [cit. 2023-02-08]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/dokumenty/>

¹³⁷ Tamtéž.

původní církevní tradice“¹³⁸ S ohledem na ekumenické nastavení vězeňské duchovní služby by měl duchovní podle kodexu zároveň ve všem zmíněném spolupracovat s kolegy z jiných církví.¹³⁹

Z výpovědí některých kaplanů nicméně vyplývá, že velká část odsouzených, kteří iniciují kontakt s vězeňským duchovním, věřícími nejsou a k bližšímu seznámení s náboženstvím a křesťanskou věroukou u nich – na základě jimi vyvinutého zájmu – dochází až během výkonu trestu.

To samé tvrdí i Martinek, když říká, že kontakt s kaplanem mohou někteří odsouzení udržovat mimo jiné i proto, že duchovní pro ně například představuje „*důležitou vztahovou osobu*“ či „*partnera pro dialog*“, přitom ale nemusí nutně projevovat zájem o náboženství.¹⁴⁰ I socioložky Andrea Beláňová a Tereza Trejbalová konstatují, že kaplan ve své práci často nemusí explicitně akcentovat náboženství či víru; přičemž na základě svých zkušeností už zpravidla dokáže odhadnout, kdy by tak měl učinit.¹⁴¹

3.2.7. Výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody

Kromě odsouzených vykonávajících trest odnětí svobody, mohou o kontakt s vězeňským duchovním požádat i obvinění, kteří jsou ve výkonu vazby.

V roce 2022 bylo podle statistik Vězeňské služby vzato do vazby celkem 3722 obviněných.¹⁴² Uvalení institutu vazby je podle § 67 trestního řádu¹⁴³ možné v případech, kdy: Existuje důvodné podezření, že daná osoba je pachatelem trestného činu; vzniká obava, že obviněný uprchne, nebo se bude skrývat ve snaze vyhnout se trestnímu stíhání, popřípadě trestu; bude ovlivňovat svědky, spoluobviněné nebo jinak mařit trestní stíhání; bude

¹³⁸ Dokumenty. *Vězeňská duchovenská péče* [online]. Praha: VDPČR, 2021 [cit. 2023-02-08]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/dokumenty/>

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznicí. *Sociológia - Slovak Sociological Review* [online]. 2020, **52**(1), 5-23 [cit. 2023-02-18] s.17

¹⁴² *Statistická ročenka 2022* [online]. Praha: Odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby> (s. 112)

¹⁴³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

opakovat trestnou činnost nebo dokoná trestný čin, o který se pokusil nebo ho plánoval.¹⁴⁴
Příkaz k vzetí do vazby vydává dle zákona příslušný soud.¹⁴⁵

Nicméně i přesto, že se na obviněného ve vazbě na základě institutu presumpce nevinny hledí až do vynesení pravomocného rozsudku jako na nevinného, odborníci se shodují, že výkon vazby je pro vězně – a především pro ty, kteří jej zažívají poprvé – v mnoha ohledech náročnější než samotný výkon trestu odnětí svobody.¹⁴⁶

Mezi možné příčiny lze zařadit nejen omezení osobní svobody, ale především pak s tím spojenou izolaci od vnějšího světa. Obviněná osoba je uvězněním vystavena silné stresové zátěži, která je doprovázena psychickými poruchami s fyziologickými projevy.¹⁴⁷ Podle autorů výzkumu *Uvěznění a rozvoj nežádoucích obranných mechanismů jako problém pro resocializaci*, jde nejčastěji o „*nespavost, bolesti hlavy, bušení srdce, bolest na prsou, úzkost, neodůvodněný strach, obsese*“.¹⁴⁸

Psychická náročnost výkonu vazby tak klade odlišné nároky i na práci kaplanů. Martinek uvádí, že vězeňský duchovní je pro řadu obviněných ve výkonu vazby často „*jediným člověkem uvnitř věznice, s nímž mohou otevřeně mluvit o svých pocitech, o své trestné činnosti i o hledání smyslu a významu svého uvěznění*“.¹⁴⁹

Specifickou úlohu duchovních u obviněných ve vazbě akcentuje v jednom z rozhovorů i bývalý hlavní kaplan Bohdan Pivoňka: „*Na duchovní službu to klade obzvlášť velké nároky v tom, že kaplan tam může přijít jako jeden z mála, poněvadž obžalovaný jinak nemá návštěvy.*“¹⁵⁰

¹⁴⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Srov. JIŘIČKA, Václav. Kaplani. In: DRÁPAL, Jakub, Václav JIŘIČKA a Tereza RASZKOVÁ. *České vězeňství*. (s. 167) a MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 165

¹⁴⁷ VETEŠKA, Jaroslav, Ilja LUKOV a Slavomír FISCHER. *Uvěznění a rozvoj nežádoucích obranných mechanismů jako problém pro resocializaci*. *Česká a slovenská psychiatrie* [online]. 2017, 4(113), 185-189 [cit. 2023-03-09]. ISSN 1212-0383. Dostupné z:

http://www.cspsihiatr.cz/dwnld/CSP_2017_4_185_189.pdf. s. 188

¹⁴⁸ Tamtéž. s.187-188

¹⁴⁹ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s. 166

¹⁵⁰ PIVOŇKA, Bohdan. *Bývalý hlavní kaplan a předseda Vězeňské duchovenské péče* [ústní sdělení]. Praha, 2023.

Pivoňka zároveň dodává, že dalším z důvodů, proč je práce ve výkonu vazby pro kaplana náročnější, je i nejistota, jak se soudní proces bude vyvíjet dále, proto by měl kaplan s obviněným především pracovat na podpoře sebevědomí a vést k naději.¹⁵¹

3.2.8. Dlouhodobé a doživotní tresty

Výlučnou skupinu tvoří ve vězeňské populaci odsouzení, kteří jsou ve výkonu tzv. výjimečného trestu, který trestní zákoník definuje jako trest odnětí svobody v délce trvání od 20 do 30 let, či jako trest odnětí svobody na doživotí; přičemž takové tresty zákon ukládá za obzvlášť závažné zločiny.¹⁵²

K 31. 12. 2022 bylo v českých věznicích celkem 100 vězňů s výjimečným trestem odnětí svobody na 20 až 30 let, sedm z nich byly ženy.¹⁵³

Trest odnětí svobody na doživotí ke stejnému datu vykonávalo 47 vězňů, z toho tři ženy.¹⁵⁴ Trestní řád sice doživotně odsouzeným umožňuje po 20 letech výkonu trestu požádat o podmíněčné propuštění, v současné soudní praxi jsou ale případy propuštěných vězňů s doživotním trestem raritou. I proto se jedná o další z oblastí vězeňské pastorace, která vyžaduje specifický a především pak zkušený kaplanský přístup, což ve své výpovědi akcentuje i Renata Balcarová: „*Skupina doživotně odsouzených potřebuje zvláštní péči. (...) Nemohou se upnout k tomu, co bude za deset let, až je pustí. Což pro mě bylo obvykle při práci s odsouzenými hodně nosné téma.*“¹⁵⁵

Svůj kaplanský přístup k práci s doživotně odsouzenými popisuje v rozhovoru i dlouholetý valdický kaplan Aleš Jaluška: „*Zaprvé se musíte ptát, jaká naděje těm lidem zůstala? Proto jsem s nimi často diskutoval, v čem vidí zbytkovou hodnotu svého života. A často jsme se ji společně pokoušeli najít, protože byla zcela určitě jinde, nežli u odsouzených na dvacet let.*“¹⁵⁶

¹⁵¹ PIVOŇKA, Bohdan. Bývalý hlavní kaplan a předseda Vězeňské duchovenské péče [ústní sdělení]. Praha, 2023.

¹⁵² Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁵³ *Statistická ročenka 2022* [online]. Praha: Odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby> (s. 116)

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ BALCAROVÁ, Renata. Bývalá předsedkyně Vězeňské duchovenské péče [ústní sdělení]. Praha, 2022.

¹⁵⁶ JALUŠKA, Aleš. Bývalý kaplan ve věznicí Valdice [ústní sdělení]. Praha, 2023.

3.2.9. Postpenitenciární péče

Jako důležité témata vystupuje z rozhovorů s kaplany i doprovázení vězňů po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, které můžeme označit jako jednu z možných součástí procesu postpenitenciární péče. První zkušenosti v této oblasti nabírali dobrovolní duchovní již po první prezidentské amnestii v roce 1990, kdy došlo k propuštění 16 000 vězňů¹⁵⁷, kteří se – často obtížně – vyrovnávali s nenadále nabytou svobodou.

V roce 2022 doprovázeli kaplani podle statistik Vězeňské služby 337 propuštěných osob.¹⁵⁸ Přičemž nejčastější náplní této oblasti kaplanské profese je zpravidla: „*sociální pomoc v podobě hledání ubytování a zaměstnání, dále finanční podporu prostřednictvím církvi, začleňování do společnosti a pokračující duchovní doprovázení.*“¹⁵⁹

Martinek nicméně upozorňuje na to, že i v takovém kontaktu je stále potřeba uvědomovat si možnost účelového jednání propuštěného¹⁶⁰, a tuto skutečnost dokládá i osobní zkušenost kaplanky Jany Matulíkové: „*Mám jednoho vězně, který mnohokrát zazvonil u nás doma, přinesl kytku a chtěl peníze na telefon nebo na jízdenku. A tomu jsem několikrát pomohla. Nakonec jsem mu ale musela říct, že jsem s ním skoncovala, a ať to zkusí někde jinde.*“¹⁶¹

Příběhy, kdy se vězni po propuštění stanou členy církvi, či svou víru dále rozvíjejí, zaznívají v rozhovorech s kaplany spíše raritně. Sociologové Jan Váně a Lukáš Dirga ve výzkumu o formách vězeňské religiozity z roku 2016 zároveň uvádí, že kaplani vnímali ztrátu zájmu vězňů o víru po propuštění jako jeden z hlavních problémů výkonu praxe vězeňského duchovního; přičemž vinu přikládali v obecné rovině i nedostačující postpenitenciární péči.¹⁶²

¹⁵⁷ Historie. *Vězeňská služba České republiky* [online]. Vězeňská služba České republiky, 2023 [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/historie>

¹⁵⁸ *Statistická ročenka 2022* [online]. Praha: Odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby> (s. 175)

¹⁵⁹ Tamtéž. s. 170

¹⁶⁰ MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. s.149

¹⁶¹ MATULÍKOVÁ, Jana. *Vězeňská kaplanka ve věznicích Vinařice*. [ústní sdělení]. Praha, 2022.

¹⁶² VÁNĚ, Jan a LUKÁŠ DIRGA. The Religiosity Behind Bars: Forms of Inmate's Religiosity in the Czech Prison System. *Sociológia: časopis pre otázky sociológie* [online]. Bratislava: Slovak Academic Press, 2016, **48**(6) [cit. 2023-02-22] s.641-663 ISSN 0049-1225. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/311679933_The_Religiosity_Behind_Bars_Forms_of_Inmate%27s_Religiosity_in_the_Czech_Prison_System. s.650

I přesto zpovídání kaplani zmiňují, že udržují pravidelný kontakt s jednotkami či nižšími desítkami propuštěných vězňů. Z výsledků výzkumu socioložek Andrey Beláňové a Terezy Trejbalové z roku 2019, který zkoumal roli církví a význam religiozity v postpenitenciární péči, vyplývá, že: „*téma je výrazně reflektováno a řešeno především na individuální úrovni dle aktuální potřeby spíše než systémově a komplexně. Kaplani a dobrovolníci využívají vlastních kontaktů a zdrojů a především pak živé spolupráce s církvemi a zařízeními s náboženským pozadím.*“¹⁶³

V kontextu propuštění nicméně přináší zajímavou perspektivu i kaplan Aleš Kocián, když říká, že dostačující uspokojení mu v rámci kaplanské profese přináší už jen samotná absence recidivy u odsouzených, s nimiž byl během jejich výkonu trestu v kontaktu: „*Pro mě je potěšující, když se do vězení nevrací, když jsou pro svoje děti najednou rodiči, nebo babičkami pro svá vnoučata a už nepáchají další trestnou činnost.*“¹⁶⁴ Právě to, že se trestaná osoba vyvaruje recidivě, označuje i socioložka Beláňová jako jeden z pracovních výsledků, jenž může kaplanům přinášet pocity uspokojení, kterých se jim v jejich pracovní praxi dostává obecně spíše minimálně.¹⁶⁵

3.2.10. Vztahy s kolegy

Z výzkumu Beláňové a Trejbalové z roku 2020, který zkoumal pozici kaplanů ve vězeňského systému, vyplývá, že kaplani se na své pozici ve struktuře vězeňského systému často cítí jako „*sóloví hráči*“.¹⁶⁶ I přestože vztahy s ostatními odbornými pracovníky věznic většinou hodnotí kladně, spolupráci s dozorci definovali kaplani jako jednu z hlavních komplikací své profese už ve starším výzkumu sociologů Váněho a Dirga z roku 2016¹⁶⁷ a tuto problematiku reflektují i rozhovory v praktické části této práce.

¹⁶³ BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. Role církví a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně: Vyhodnocení dotazníku určeného ke zjišťování potřeb duchovních pro zvýšení kvality postpenitenciární péče. [online] Sociologický ústav AV ČR, 2019. [cit. 2023-02-28] Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/role-cirkvi-vyznam-religiozity-v-nasledne-peci-o-propustene-vezne-vyhodnoceni-dotazniku>. s.11

¹⁶⁴ KOCIÁN, Aleš. Vězeňský kaplan ve věznicí Světlá nad Sázavou [ústní sdělení]. Praha, 2022.

¹⁶⁵ BELÁŇOVÁ, Andrea. Být kaplanem v Česku: Zdroje nejistoty a nacházení opory. *Český Lid* [online]. 2018, **105**(1), 25–44 [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26426305>. s. 38

¹⁶⁶ BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznicí. *Sociológia - Slovak Sociological Review* [online]. 2020, **52**(1), 5-23 [cit. 2023-02-18]. s. 14

¹⁶⁷ VÁNĚ, Jan a Lukáš DIRGA. The Religiosity Behind Bars: Forms of Inmate's Religiosity in the Czech Prison System. *Sociológia: časopis pre otázky sociológie* [online]. Bratislava: Slovak Academic Press, 2016, **48**(6) [cit. 2023-02-22]. ISSN 0049-1225. s. 649, 651

I když výsledky výzkumu Váněho a Dirga dokládají, že od obnovení vězeňské duchovní služby došlo v obecné rovině k jednoznačnému zlepšení vztahů s vedením věznice i dozorcí¹⁶⁸, v rozhovorech s kaplany zaznívá, že všichni z nich se v počátcích své praxe skutečně setkali přinejmenším s určitou mírou nedůvěry a někteří dokonce s opovržením vůči jejich osobě či práci ze strany části vězeňského personálu.

Ovšem, jak vyplývá i z již zmiňovaného výzkumu Beláňové a Trejbalové z roku 2020, vztahy s kolegy se po čase ve většině případů vždy zlepšily,¹⁶⁹ což současně potvrzují i mnou zpovídání kaplani. Pozitivní obrat ve vztahu s kolegy popisoval v rozhovoru například kaplan Jaroslav Hraba: „*Taky se mi stalo, že jsem přišel do jedné věznice jako dobrovolník, byla sobota ráno, strážní mě prohlídli a doprovodili na barák, kde jsou režimová pracoviště dozorců. Tam seděli asi čtyři chlapi, já jsem je pozdravil a nikdo mi neodpověděl. (...) Když mě pak poznali, třecí plochy zmizely a naopak se mi kolikrát nabízeli, jestli nepotřebuju s něčím pomoci.*“¹⁷⁰

Podle Beláňové a Trejbalové ke zlepšení nejčastěji dochází na základě vzájemné spolupráce, projevení zájmu o osobnosti kolegů či díky signifikantním pozitivním dopadům kaplanské práce.¹⁷¹ Beláňová s Trejbalovou navíc tvrdí, že pokud se kaplanům podaří vymezit svou pozici a navázat spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci, jako jsou psychologové, sociální pracovníci či speciální pedagogové, může se kaplan stát – na základě (pro vězeňský systém nezvyklé) míry důvěry – efektivním mediátorem: „*Kaplan tak vlastně vyplňuje mezery tím, že svou specifícností (důvěrnými a rozumějícím přístupem z pozice náboženského profesionála) dosáhne do prostor, kam jiní svou kompetenci a možnostmi nedosahují*“.¹⁷²

¹⁶⁸ VÁNĚ, Jan a Lukáš DIRGA. The Religiosity Behind Bars: Forms of Inmate's Religiosity in the Czech Prison System. *Sociológia: časopis pre otázky sociológie* [online]. Bratislava: Slovak Academic Press, 2016, **48**(6) [cit. 2023-02-22] s.649-651

¹⁶⁹ BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznici. *Sociológia - Slovak Sociological Review* [online]. 2020, **52**(1), 5-23 [cit. 2023-02-18]. s.17

¹⁷⁰ HRABA, Jaroslav. Vězeňský kaplan ve věznici Horní Slavkov. [ústní sdělení]. Praha, 2023.

¹⁷¹ BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznici. *Sociológia - Slovak Sociological Review* [online]. 2020, **52**(1), 5-23 [cit. 2023-02-18]. s.17-19

¹⁷² BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznici. *Sociológia - Slovak Sociological Review* [online]. 2020, **52**(1), 5-23 [cit. 2023-02-18]. s.20

4. Publicistický rozhovor

Cílem této kapitoly teoretické části bakalářské práce je stručně charakterizovat žánr interview, a především pak přiblížit fáze procesu jeho vzniku. Jednotlivé etapy tvorby rozhovoru jsou zároveň doplněny o autorskou reflexi a zkušenosti nabyté během tvorby praktické části bakalářské práce. Oproti původním tezím v této kapitole absentuje představení historie žánru interview, které mi po zpětném zvážení nakonec připadalo pro účel této práce jako nadbytečné

V Praktické encyklopedii žurnalistiky a marketingové komunikace nabízí autoři dvě definice pojmu interview. První z nich uvádí, že rozhovor je „*žurnalistická metoda, jak získat informace*“¹⁷³ a druhá pojem interview charakterizuje jako „*dialog otázek a odpovědí, v němž partneři na rozdíl od diskuze mají jasně stanovené role tazatele a odpovídajícího.*“¹⁷⁴ Přičemž podle novinářů Barbory Osvaldové a Josefa Maršíka je to v dialogu právě tazatel – novinář – kdo ovlivňuje a zodpovídá za finální podobu rozhovoru, přičemž by měl dbát na zachování sdělení i osobitého stylu projevu zpovídáného.¹⁷⁵

4.1. Výběr a představení respondentů

Prvotním předpokladem pro vznik kvalitního interview je zajímavá osobnost respondenta, která má recipientovi mediálního sdělení co předat. Osvaldová a Maršík charakterizují zpovídanou osobu jako „*veřejně známou, nebo vynikající v nějakém oboru*“.¹⁷⁶ Jelikož je ale vězeňská duchovní služba tematikou, která zaujímá místo spíše na okraji společenské i mediální pozornosti, orientovat se čistě podle dvou výše citovaných předpokladů by nebylo zcela možné. Proto bylo nutné stanovit pro výběr respondentů i jiná, doplňující kritéria.

Tím primárním byla pro účely praktické části této práce předchozí praxe ve vězeňské duchovní službě. Sekundárním faktorem, který byl při výběru respondentů zohledňován, byla snaha o zastoupení co nejširšího denominačního spektra, které by současně

¹⁷³ OSVALDOVÁ, Barbora a Josef MARŠÍK. Interview. In: OSVALDOVÁ, Barbora a Jan HALADA, eds. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. s. 93

¹⁷⁴ Tamtéž. s.93

¹⁷⁵ Tamtéž. s.93

¹⁷⁶ Tamtéž. s.93

reprezentovalo široký ekumenický charakter vězeňské duchovní služby. Dále pak selekce podléhala primárně vlastnímu autorskému úsudku.

Bohdan Pivoňka je evangelickým farářem, chartistou, bývalým hlavním kaplanem Vězeňské služby a především klíčovou osobností v procesu obnovy vězeňské duchovní služby v České republice. O dvaceti porevolučních letech, během nichž se mu společně s kolegy podařilo po dlouhé komunistické represi vrátit duchovní službu do českých věznic, v roce 2018 vydal knihu *Duchovní služba v postkomunistickém vězení*.

Renata Balcarová je členkou Církve adventistů sedmého dne a ve čtyřech po sobě jdoucích funkčních obdobích byla zvolena předsedkyní spolku Vězeňská duchovenská péče. V této funkci zásadním způsobem přispěla k tomu, jak stabilní a fungující je institut duchovní služby ve vězeňském systému, a to díky široké erudici v oblasti penitenciární péče i bohatým zkušenostem z praxe. V současné době působí ve věznici Jiřice, kde se podílí na přípravě odsouzených na jejich propuštění.

Aleš Jaluška je knězem Církve československé husitské, který svou 24 let trvající praxi vězeňského duchovního ve Valdicích odstartoval již koncem roku 1989. Během té doby zažil povstání vězňů i propuštění a rychlý návrat některých odsouzených do věznic po prezidentských amnestiích. Přestože pozici v roce 2013 opustil, jeho bohaté zkušenosti jsou pro tuto práci přínosem. V současné době se navíc věnuje výuce penologie na Husitské teologické fakultě.

Jana Matulíková je kaplankou Církve bratrské a aktuálně působí v mužské věznici Vinařice. Absolvovala Evangelikální teologický seminář, dále pokračovala v bakalářském studiu oborem Pastorační a sociální práce a magisterský titul získala na Evangelické teologické fakultě v oboru Diakonika. Do věznice začala docházet nejprve jako dobrovolník. V současné době se kromě kaplanství věnuje projektovému manažerství v projektu norských fondů Podané ruce mentora a pastorační práci ve sboru své církve.

Aleš Kocián je kazatelem a kaplanem Církve adventistů sedmého dne, který od roku 2015 pracuje v jediné výhradně ženské české věznici ve Světlé nad Sázavou. Vystudoval Vojenskou střední odbornou leteckou školu v Prešově a následně vystřídal několik zaměstnání od učitele němčiny, přes moderátora několika rádiových stanic až po vedoucího obchodu a výroby v mezinárodní firmě. První zkušenosti s vězeňskou duchovní službou

získával z pozice dobrovolníka ve Valdicích. Magisterský titul z teologie si dodělal na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích v roce 2011. Jako vězeňský kaplan nyní působí více než 7 let.

Jaroslav Hraba je kaplanem Římskokatolické církve ve věznici Horní Slavkov. Po dokončení Střední průmyslové školy v Ostrově následně vystudoval i Střední policejní školu. Více než deset let pak pracoval u Policie České republiky a u městské policie v Ostrově. V roce 2009 v Olomouci nastoupil na studium katolické teologie v rámci přípravy ke služebnému kněžství. Poté ve studiu teologie pokračoval na Katolické fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 2013 docházel do věznic jako dobrovolník a v roce 2017 se stal kaplanem ve věznici Horní Slavkov, kde nyní zároveň koordinuje duchovní péči poskytovanou dobrovolníky.

Pro prvotní oslovení a organizační komunikaci s respondenty jsem využívala e-mailové komunikace. Stále aktivní kaplany se mi podařilo oslovit prostřednictvím kontaktů uvedených přímo na webu Vězeňské duchovenské péče. Na Bohdana Pivoňku, Renatu Balcarovou i Aleše Jalušku jsem dostala kontakt zprostředkovaně.

4.2. Příprava a rešerše

Kromě výběru respondentů je dalším důležitým faktorem, který ovlivňuje výslednou kvalitu rozhovoru, i příprava, během níž se autor detailně seznámí s osobností zpovídaného.

Doktor Václav Moravec v knize *Rozhovory o interview* ale současně podotýká, že připraven by měl být na interview i sám respondent, a to na základě tematických okruhů či otázek, které mu budou před realizací interview poskytnuty.¹⁷⁷ Seznam tematických okruhů a konkrétních otázek¹⁷⁸ jsem v rámci přípravy na vedení rozhovorů vypracovala po konzultaci s vedoucím bakalářské práce. Jednalo se nejen o nastínění témat, ale i o konkrétní otázky tzv. otevřené formy, které poskytují prostor k volné formulaci odpovědi,¹⁷⁹ což je pro účely publicistického rozhovoru dle mého názoru žádoucí. S vypracovanými okruhy a otázkami byli následně vždy s dostatečným časovým předstihem seznámeni i všichni respondenti.

¹⁷⁷ MORAVEC, Václav. Rozhovor v rozhlasovém a televizním vysílání. In: OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ, eds. *Rozhovory o interview*. s. 73

¹⁷⁸ Viz Příloha č. 1.

¹⁷⁹ MORAVEC, Václav. Rozhovor v rozhlasovém a televizním vysílání. In: OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ, eds. *Rozhovory o interview*. s. 79

Na každý rozhovor jsem se pak zároveň připravovala prostřednictvím rešerše zaměřené na osobnost daného respondenta, která ovšem u některých narážela na limity jejich mediální neznámosti. Pokud však byly k dispozici jakékoliv předchozí mediální výstupy respondentů, pečlivě jsem je pročetla či poslechla. Například Aleš Jaluška je na poli kaplanství poměrně mediálně exponovanou osobností, podobně jako Bohdan Pivoňka. Oproti tomu ale nebylo možné se z mediálních výstupů dozvědět více o osobnosti Jany Matulíkové či Jaroslava Hraby, jelikož takřka žádné neexistují, proto jsem se v jejich případě alespoň informovala o specifikách místa jejich pracovního působení a charakteristických rysech konkrétní církevní denominace.

Díky nabídce Aleše Kociána jsem zároveň měla v rámci přípravy možnost absolvovat jeden kaplanský pracovní den ve věznici ve Světlé nad Sázavou. Naskytla se mi tím příležitost vyslechnout několik rozhovorů mezi duchovním a odsouzenými, navštívit vězeňskou kapli a zúčastnit se biblického čtení i skupinového programu, který ve věznici probíhá ve spolupráci s mezinárodní neziskovou organizací Prison Fellowship. Tato zkušenost mi přiblížila nejen práci vězeňských kaplanů, ale i atmosféru vězeňského prostředí a do tvorby praktického projektu jsem si z ní odnesla řadu důležitých podnětů i otázek, které jsem následně reflektovala při rozhovorech s kaplany.

4.3. Realizace a editace

Důležitým aspektem, který je třeba zvážit ještě před realizací rozhovoru, je i výběr vhodného místa, které by mělo být v ideálním případě klidné.¹⁸⁰ Osobně jsem se v tomto ohledu snažila vyjít respondentům co nejvíce vstříc a přizpůsobit se scénáři, který pro ně bude komfortní. Dva rozhovory proto byly nahrány v domácím prostředí zpovídáných, jeden v kavárně, další na univerzitní půdě a jeden v online prostoru. Rozhovor s Alešem Kociánem totiž bohužel nebylo možné nahrát během našeho setkání ve věznici, proto k jeho realizaci došlo o několik dní později přes aplikaci Zoom. Okolnosti a prostředí vzniku jednotlivých interview pak více přibližují autorské předmluvy v praktické části práce.

Při samotné realizaci jsem měla vždy k dispozici vytištěné tematické okruhy i předem formulované otázky, nicméně v průběhu interview jsem se zpravidla snažila především o plynulé navazování na respondentovy odpovědi. I novinář Ondřej Neff připomíná, že pro

¹⁸⁰ VOLF, Petr. Umění v rozhovoru. In: OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ, eds. *Rozhovory o interview*. s. 110

autora rozhovoru je klíčové, aby zpovídanému naslouchal a dokázal na něj reagovat, právě to totiž vnáší do interview potřebnou míru dynamiky.¹⁸¹

I kvalitně nahraný rozhovor je nicméně potřeba podrobit důkladné editaci, během níž autor text vhodně zkrátí a citlivě převede do finální podoby. Novinář Jindřich Šídlo v *Rozhovorech o interview* uvádí, že z jeho zkušenosti se až 60 % nahrávky do konečné verze rozhovoru nakonec nedostane,¹⁸² což mohu na základě nabytých zkušeností jednoznačně potvrdit. Již při přepisu záznamu rozhovoru, jehož délka většinou odpovídala dvěma až třem hodinám, jsem se ale snažila text stylizovat a některé pasáže z něj rovnou vyjmout.

Při podrobné editaci rozhovoru po jeho prvotním přepsání pak bylo mou snahou především uchovat respondentovu autenticitu, což se odráží i v zachování některých nespisovných či hovorových výrazů. Finálním krokem celého procesu pak byla závěrečná editace po kompletaci všech pěti rozhovorů, jejíž cílem bylo vyvarovat se redundanci některých témat či otázek.

4.4. Autorizace

Autorizací se podle novináře a mediálního historika Jana Halady ve vztahu k interview rozumí „*schválení vlastního textu k publikování*.“¹⁸³ Tiskový zákon nicméně nepovinně novináře tím, že musí poskytnout editovanou verzi textu k vyjádření respondentovi a zodpovědnost za toto rozhodnutí je tudíž plně na něm, případně na dohodě mezi ním a respondentem.¹⁸⁴ Barbora Osvaldová ale v knize *Rozhovory o interview* současně upozorňuje na potenciální riziko, které může v rámci této fáze vzniku rozhovoru nastat: „*Autorizace ovšem přináší nebezpečí, že zpovídaný se svých odpovědí zalekne, bude se snažit je přeformulovat a učesat a namísto živého dialogu vznikne jakési kázání*.“¹⁸⁵

Novináři Ondřej Neff a Rudolf Křesťan se naopak ve svých příspěvcích ve stejné publikaci v tématu autorizace shodují na tom, že i neautorizovaný rozhovor má svá možná úskalí;

¹⁸¹ NEFF, Ondřej. Rozhovor i Gigantem. In: OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ, eds. *Rozhovory o interview*. s. 43

¹⁸² ŠÍDLO, Jindřich. Interview je zpráva. In: OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ, eds. *Rozhovory o interview*. s.65.

¹⁸³ HALADA, Jan. Autorizace. In: OSVALDOVÁ, Barbora a Jan HALADA, eds. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. s. 29

¹⁸⁴ OSVALDOVÁ, Barbora. Rozhovor o interview. In: OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ, eds. *Rozhovory o interview*. s.7

¹⁸⁵ Tamtéž. s.7

příčemž Křesťan mezi ně řadí především možný vznik konfliktu mezi autorem a zpovídaným a také vytváření prostoru pro dezinterpretaci respondentových sdělení, i proto tvrdí, že: „*Slušnější autoři nabízejí možnost autorizace sami.*“¹⁸⁶

Osobně jsem s přihlédnutím k obsahu praktické části bakalářské práce, který se dotýká osobního, a mnohdy i velmi citlivého tématu víry v Boha, od samého počátku tvorby věděla, že autorizaci rozhovorů respondentům nabídnout zcela určitě chci. O této možnosti jsem je zároveň vždy již dopředu informovala, a jelikož se ji všichni rozhodli využít, po přepisu a mé autorské editaci měl každý z respondentů příležitost se k finální podobě rozhovorů vyjádřit. Ve spolupráci s jednotlivými kaplany a kaplankami jsem pak do textu zanesla dílčí úpravy, které se z převážné většiny týkaly rozvedení některých odpovědí a upřesnění konkrétních faktografických údajů. A protože se nikdy nejednalo o zásahy, které by jakkoliv narušily dynamiku či plynulost interview, neměla jsem důvod žádné z žádostí o úpravu nevyhovět.

4.5. Autorská reflexe praktického projektu

Mezi nejzásadnější obavu, která mě provázela na začátku tvorby praktické části této práce, patřilo to, že sama nejsem aktivní členkou církve a ani se nemohu považovat za praktikující věřící. Nicméně diskutovaná tematika si mě získala natolik, že jsem se tento „autorský hendikep“ rozhodla kompenzovat komplexní rešerší a především pak silným zájmem o problematiku vězeňské pastorační služby. I proto nakonec věřím, že konečná podoba projektu není touto autorskou indispozicí nijak zásadně poznamenána. V určité fázi tvorby se mi dokonce místy dařilo ji vnímat jako svého druhu výhodu, která mi umožnila přistupovat k tématu s velkou mírou otevřenosti a novinářské zvědavosti, která se, jak pevně doufám, odráží i ve finální podobě praktické práce.

Přestože výběr respondentů byl komplikovaný, a to především v důsledku marginálního postavení tématu kaplanství ve společnosti i na mediální scéně, díky přímým doporučením a kontaktům na konkrétní kaplany se mi podařilo zrealizovat pět rozhovorů, které reflektují nejen současnou podobu vězeňské duchovní služby, ale i její porevoluční vývoj. Každý ze zpovídaných kaplanů a kaplanek navíc reprezentuje osobitý příběh a přispívá jím do

¹⁸⁶ Srov. KŘEŠŤAN, Rudolf. Z opačné židle. In: OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ, eds. *Rozhovory o interview*. s. 130, 131 a NEFF, Ondřej. Rozhovor s Gigantem. In: OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ, eds. *Rozhovory o interview*. s. 44

poměrně diverzní mozaiky zkušeností i názorů. Dohromady tak dle mého názoru poskytuje praktická část bakalářské práce podnětné přiblížení kaplanské pracovní agendy i nástin úskalí, kterým v minulosti čelili nebo stále čelí. Zároveň série zachycuje i konkrétní zkušenosti a příběhy, které podnětně dokreslují podobu kaplanské služby v českých věznicích. Zpětně vidím jen jedno důležité hledisko, kterému bych při výběru respondentů dala větší prioritu než nyní – a to rovnocenné zastoupení hlasu kaplanek a kaplanů (přestože to současné akurátněji reflektuje nerovné zastoupení žen ve vězeňské duchovní službě).

V této podkapitole je zároveň na místě reflektovat nepříjemnou komplikaci, ke které během tvorby praktické části bakalářské práce došlo a která odráží mou nedůslednou technickou přípravou. Pro rozhovor s kaplanem z věznice Ruzyně, Andreiem Danciu, jsem zvolila nevhodné místo setkání, které bylo příliš hlučné, což se velice negativně odrazilo na výsledné kvalitě zvukové nahrávky. Audio záznam jsem navíc v tomto případě nahrávala pouze na mobilní zařízení, nikoliv i na diktafon, jako tomu bylo u předchozích rozhovorů. Původní nahrávku tudíž nebylo možné použít kvůli její nesrozumitelnosti a rozhovor tak nakonec nemůže být součástí praktické části této bakalářské práce.

Závěr

Cílem této praktické bakalářské práce bylo vytvořit sérii rozhovorů s vězeňskými kaplany a kaplankami, a tím přiblížit práci duchovních v prostředí, které jim, jak přiléhavě konstatuje Bohdan Pivoňka: „*nevychází vstříc*“. Přestože respondenti jsou členy odlišných církevních denominací a v určitých aspektech své víry se mohou rozcházet, společným pojátkem mezi nimi je bezpochyby především silné pozitivní přesvědčení o tom, že vězeňská duchovní služba zastává v penitenciární i postpenitenciární péči nezastupitelnou úlohu. A zcela jednoznačně je spojuje i přesvědčení, že kaplanská práce nabývá ve věznicích obrovského smyslu mimo jiné proto, že duchovní jsou často jedni z mála osob, kteří vězňům svou přítomností zprostředkovávají kontakt s normalitou venkovního světa.

V teoretické části práce jsem představila stručnou historii porevolučního vývoje vězeňské duchovní služby v České republice i současný legislativní rámec, který upravuje působení vězeňských kaplanů včetně jejich povinností, práv a kompetencí. Ve třetí kapitole teoretické práce jsem za využití poznatků získaných přímo z rozhovorů s kaplany popsala některá specifika duchovní služby ve věznicích a současně i potenciální úskalí a problematické oblasti kaplanské profese. Čtvrtá kapitola je pak věnována jednotlivým fázím vzniku publicistického rozhovoru, přičemž jsou zde opět využity poznatky získané během tvorby praktického projektu.

V rozhovorech v praktické části se současní i již neaktivní kaplani v řadě věcí shodují. Ať už jde o vnímání významu vězeňské duchovní služby, rozdíly v práci s odsouzenými muži a ženami nebo důležitosti tematizace viny. V mnoha dalších ohledech se ale skrze aspekt jejich osobitosti (a možná i denominační příslušnost) nabízí čtenářům různé pohledy na kaplanskou profesi, cestu k víře i duchovní práci s odsouzenými. Jako celek tak dle mého názoru publicistická série ztvárňuje poměrně komplexní mozaiku zajímavých životních příběhů i přístupů k povolání vězeňského duchovního.

Summary

The aim of this practical bachelor thesis was to create a series of interviews with prison chaplains, and thus to bring closer the work of spiritual leaders in an environment that "does not meet them halfway" (as accurately stated by Bohdan Pivoňka). Although the respondents are members of different religious denominations and may differ in certain aspects of their faith, the common bond among them is undoubtedly a strong positive conviction that prison chaplaincy plays an irreplaceable role in penitentiary care. They also share the belief that chaplaincy work becomes extremely important in prisons, among other reasons, because spiritual leaders are often among the few people who provide inmates with a connection to the normal world outside through their presence.

In the theoretical part of the thesis, I presented a brief history of post-revolutionary developments in prison chaplaincy in the Czech Republic, as well as the current legislative framework that regulates the work of prison chaplains, including their obligations, rights, and competencies. In the third chapter of the theoretical section, using insights gained directly from the interviews with chaplains, I described some specific aspects of spiritual service in prisons, as well as potential pitfalls and problematic areas of the chaplaincy profession. The fourth chapter is dedicated to the phases of the creation of the journalistic interview, again utilizing knowledge gained during the practical project.

In the interviews in the practical part, current and former chaplains agree on several issues. Whether it is the importance of prison chaplaincy, differences in working with convicted men and women, or the importance of addressing guilt. However, in many other aspects they represent different perspectives on the chaplaincy profession, the path to faith, and also the tools used in spiritual work. As a whole, this journalistic series portrays a fairly complex mosaic of interesting life stories and approaches to the vocation of prison chaplain.

Použité zdroje

Literatura

JIŘIČKA, Václav a Tereza RASZKOVÁ, DRÁPAL, Jakub ed. *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0.

MARTINEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. Praha: Česká biblická společnost. 2022. ISBN 978-80-7545-122-4.

OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervant. 2014. ISBN 978-80-7465-116-8.

OSVALDOVÁ, Barbora; KOPÁČ, Radim; eds. *Rozhovory o interview*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1618-6.

OSVALDOVÁ, Barbora; HALADA, Jan; eds. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3., rozš. vyd. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-266-7.

PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2019. ISBN 978-80-88084-16-7.

Elektronické zdroje

BELÁŇOVÁ, Andrea. Být kaplanem v Česku: Zdroje nejistoty a nacházení opory. *Český Lid* [online]. 2018, **105**(1), 25–44. [cit. 2023-02-16]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26426305>

BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. „Prvních deset let jsem si s personálem netykal.“ Pozice kaplana v české věznicí. *Sociológia - Slovak Sociological Review* [online]. 2020, **52**(1), 5-23. [cit. 2023-02-18] Dostupné z: https://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=journal-list&part=article_response_page&journal_article_no=17942.

BELÁŇOVÁ, Andrea a Tereza TREJBALOVÁ. Role církvi a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně: Vyhodnocení dotazníku určeného ke zjišťování potřeb duchovních pro zvýšení kvality postpenitenciární péče. [online] Sociologický ústav AV ČR, 2019. [cit. 2023-02-28] Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/role-cirkvi-vyznam-religiozity-v-nasledne-peci-o-propustene-vezne-vyhodnoceni-dotazniku>

DENNEY, Andrew S. Prison Chaplains: Perceptions of Criminality, Effective Prison Programming Characteristics, and the Role of Religion in the Desistance from Crime. *American journal of criminal justice* [online]. New York: Springer US, 2018, **43**(3), 694-723. [cit. 2023-03-22]. ISSN 1066-2316. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12103-017-9425-3>

KÝR, Aleš. Odkaz Františka Josefa Řezáče nejen českému vězeňství. *Historická penologie* [online]. Praha: Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2003, **1**(2), 5-6. [cit.

2023-02-08]. ISSN 2533-803X. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/historicka-penologie/2003/hp-03-02.pdf>

MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. [online]. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007. [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/7925624-Duchovenska-sluzba-v-penitenciarnim-prostredi.html>

VÁNĚ, Jan a Lukáš DIRGA. The Religiosity Behind Bars: Forms of Inmate's Religiosity in the Czech Prison System. *Sociológia: časopis pre otázky sociológie* [online]. Bratislava: Slovak Academic Press, 2016, **48**(6) [cit. 2023-02-22]. s.641-663 ISSN 0049-1225. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/311679933_The_Religiosity_Behind_Bars_Forms_of_Inmate%27s_Religiosity_in_the_Czech_Prison_System

VETEŠKA, Jaroslav, Ilja LUKOV a Slavomír FISCHER. Uvěznění a rozvoj nežádoucích obranných mechanismů jako problém pro resocializaci. *Česká a slovenská psychiatrie* [online]. 2017, **4**(113), s. 185-189. [cit.2023-03-09]. ISSN 1212-0383. Dostupné z: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2017_4_185_189.pdf

Vězeňská duchovenská péče [online]. Praha: VDPČR, © 2021. [cit.2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu>

Statistická ročenka 2022 [online]. Praha: Odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. [cit.2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

Vězeňská duchovenská péče. In: *Facebook* [online]. [cit.2023-04-25]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/vdpcr>

Legislativní dokumenty a normy

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 67: Dohoda o duchovní službě. Praha: Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, 2013, ročník 2013.

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 54 o organizaci a výkonu duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky. Praha: Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, 2017, ročník 2017.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2022-02-22] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>

Zákon č. 179/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2022-02-08] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-179>

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2022-02-09] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2023-04-18] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-3>

Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2022-01-18] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

Ústní sdělení

BALCAROVÁ, Renata. Bývalá předsedkyně Vězeňské duchovenské péče [ústní sdělení]. Praha, 2022.

KOCIÁN, Aleš. Vězeňský kaplan ve věznici Světlá nad Sázavou [ústní sdělení]. Praha, 2022.

MATULÍKOVÁ, Jana. Vězeňská kaplanka ve věznici Vinařice. [ústní sdělení]. Praha, 2022.

HRABA, Jaroslav. Kaplan ve věznici Horní Slavkov [ústní sdělení]. Praha, 2023.

JALUŠKA, Aleš. Bývalý kaplan ve věznici Valdice [ústní sdělení]. Praha, 2023.

PIVOŇKA, Bohdan. Bývalý hlavní kaplan a předseda Vězeňské duchovenské péče [ústní sdělení]. Praha, 2023.

Teze bakalářské práce

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze praktické BAKALÁŘSKÉ diplomové práce									
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:									
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Kulasová Magdalena	Razítko podatelny: <table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;"> Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd </td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">14 -09- 2022 -1-</td> </tr> <tr> <td>Čj: 256</td> <td style="text-align: right;">Příloh:</td> </tr> <tr> <td colspan="2">Přiděleno:</td> </tr> </table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	14 -09- 2022 -1-	Čj: 256	Příloh:	Přiděleno:	
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd									
Došlo dne:		14 -09- 2022 -1-							
Čj: 256	Příloh:								
Přiděleno:									
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2020/21									
Studijní obor/forma studia: Komunikační studia (žurnalistika)/prezenční									
Název praktické a teoretické části bakalářské práce v češtině: Bůh za mřížemi: série rozhovorů s vězeňskými kaplany a kaplankami									
Název praktické a teoretické části bakalářské práce v angličtině: God behind bars: series of interviews with prison chaplains									
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013): (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve po dvou semestrech</u> od schválení tezí) LS 2022/23									
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): (fotokniha, televizní/rozhlasový dokument, esej, soubor textů etc.)									
<p>Tato bakalářská práce si klade za cíl informovat o duchovní vězeňské službě v českém prostředí a vnést podnětný vhled do tematiky vězeňské pastorace. Mou motivací je představit prostřednictvím série rozhovorů s kaplany a kaplankami, kteří ve věznicích působí, náplň jejich práce, seznámit se s jejich osobními zkušenostmi, motivacemi i budoucími vizemi.</p> <p>Teoretická část bakalářské práce se bude věnovat žánru interview, jeho historii a charakteristice, která bude potřebným základem pro praktickou část práce, v níž budu vést rozhovory se zástupci vězeňských kaplanů, které zpracuji do publicistické série. Druhým cílem teoretické práce bude zmapovat historii a vývoj působení vězeňských kaplanů v českých věznicích, vymezit náplň duchovní vězeňské služby, legislativní ukotvení i její cíle. A zároveň i představit jednotlivé církevní denominace, ke kterým vybraní kaplani či kaplanky přísluší a od nichž se odvíjí i jejich přístup k duchovní vězeňské službě.</p>									
Předpokládaná struktura teoretické práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):									
<p>Práce bude rozdělena na praktickou a teoretickou část. Cílem teoretické části bude v první kapitole představit a vymezit žánr interview, druhá kapitola pak bude mapovat působení vězeňských kaplanů a kaplanek v České republice, a klade si tak za cíl poskytnout potřebný kontext k sérii rozhovorů v praktické části. Praktická část bude sestávat z minimálně pěti rozhovorů s vězeňskými kaplany a kaplankami.</p>									
<ol style="list-style-type: none"> 1. Úvod 2. Cíle a teoretická východiska práce (vymezení tématu práce) 3. Žánr interview (představení a ukotvení žánru, který bude využit při realizaci praktické části práce) <ol style="list-style-type: none"> 3.1. Charakteristika publicistického rozhovoru a vymezení žánru 4. Duchovní vězeňská služba v České republice <ol style="list-style-type: none"> 4.1. Historie a vývoj působení vězeňských kaplanů 4.2. Vězeňská duchovenská péče (vznik a činnost tohoto občanského sdružení) 4.3. Náplň vězeňské pastorace (smysl a cíle, legislativní ukotvení, etika práce, liturgický rok v 									

<p>českém vězení, kontakt s obviněným a odsouzeným)</p> <p>4.4. Vězeňský kaplan (osobnost kaplana, vzdělávání, současný představitel)</p> <p>5. Církevní denominace (představení a charakteristická specifika církví, k nimž přísluší jednotliví kaplané)</p> <p>6. Závěr</p> <p>7. Literatura</p> <p>8. Transkripce rozhovorů a představení publicistické série</p>
<p>Druh praktické práce/předpokládaná podoba: Série psaných publicistických rozhovorů s kaplany a kaplankami doplněná o fotografie zpovídaných</p>
<p>Vymezení zpracovávaného materiálu: V rámci praktické práce povedu rozhovor s několika vězeňskými kaplany a kaplankami. Pokusím se najít pět duchovních, kteří mají se službou ve vězeňském prostředí dlouhodobou zkušenost a v ideálním případě jsou zástupci různých církví. Ze série rozhovorů by mělo zaznít, jak se práce vězeňských kaplanů během jejich působení proměnila, i to, co je jejím obsahem a smyslem. Budu se ptát i na to, s jakými výzvami se při svém působení potýkají a jak nahlíží na budoucí vývoj a směřování vězeňské duchovní služby v České republice.</p>
<p>Postup (metodologie v teoretické části a technika v praktické části práce) při zpracování materiálu:</p> <p>Teoretická část – Na základě literární rešerše a následné analýzy vybraných zdrojů vypracuji teoretickou část práce, která bude popisovat historii i současné působení vězeňských kaplanů v České republice. Zároveň se bude věnovat i jednotlivým denominacím, k nimž mnou zvolení kaplani přísluší.</p> <p>Praktická část – Po patřičné rešerši realizuji rozhovory s vězeňskými kaplany a kaplankami, které budou vycházet z orientačních tematických okruhů. Po získání materiálu naváži editací rozhovorů a zeditované interview respondentům vždy zašlu k autorizaci.</p>
<p>Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):</p> <ul style="list-style-type: none"> • DRÁPAL, Jakub, Václav JIŘIČKA a Tereza RASZKOVÁ. <i>České vězeňství</i>. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0. Právní monografie přináší klíčový vhled do oblasti vězeňství v České republice, zaměřuje se na problematiku vězňů, ale podrobně informuje i o jednotlivých skupinách vězeňského personálu a potenciálních rizicích jejich práce. Kniha navíc nabízí i řadu podnětných statistik a konkrétních příkladů z fungování českých věznic. • OSVALDOVÁ, Barbora a Jan HALADA. <i>Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace</i>. Třetí, rozšířené vydání. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-266-7. Kolektiv autorů v knize definuje klíčová hesla a pojmy z oboru tištěné i online žurnalistiky. Věnuje se i historii a charakteristice žánru interview. • OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ, ed. <i>Rozhovory o interview</i>. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1618-6. Publikace vymezuje pozici interview jako samostatného žánru v žurnalistice, nastiňuje jeho dějinný vývoj a definuje jeho současnou podobu prostřednictvím osobitých názorů zkušených novinářských osobností jakými jsou Václav Moravec, Karel Hvižd'ala i Jindřich Šídlo. • PIVOŇKA, Bohdan. <i>Duchovní služba v postkomunistickém vězení, aneb, Ohlédnutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče</i>. Středokluky: Zdeněk Susa, 2018, 271 stran. ISBN 978-80-88084-16-7. Český evangelický farář Bohdan Pivoňka v retrospektivní publikaci přibližuje historii vězeňské duchovní služby i vývoj působení občanského sdružení Vězeňské duchovenské péče. Popisuje historické milníky

vězeňské pastorační služby, které se udály v uplynulých 20 letech a ličí neúspěchy i řadu posunů, které postupně vyústily v to, čím je vězeňská duchovní služba dnes.

- **MITAŠ Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče, 2007.**
Sborník materiálů určený členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče přináší vzhled do historie působení představitelů církve a zároveň charakterizuje penitenciární prostředí a jeho specifické rysy. Věnuje se působení duchovních v českých věznicích, etickým aspektům jejich práce a pro zástupce církve přináší řadu doporučení jak jednat s vězněným, jeho rodinou i médii.
- ***Dohoda o duchovní službě*. In: . Praha: Generální ředitel Vězeňské služby České republiky, 2013, ročník 2013.**
Dokument, který Vězeňská služba České republiky uzavřela v roce 2013 se zástupci církvi a náboženských organizací, vymezuje zásady činnosti vězeňských kaplanů při práci s vězněnými osobami a definuje podrobnosti vzájemné spolupráce.
- **Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)**
Zákon upravuje postavení registrovaných církvi a náboženských společností, definuje podmínky jejich vzniku a působení a současně i garantuje jejich práva.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

MIKUŠ, Vladimír. *Vězeňská duchovní péče z pohledu uživatele*. Bakalářská práce (Bc.)--Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta, 2017, 2017, 46 s.

Datum / Podpis studenta/ky

14.9.22

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga David Jan Novotný

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

14.9.2022

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM

Seznam příloh

Příloha č. 1: Seznam tematických okruhů a otázek

Osobnost kaplana

1. Jaká cesta stojí za vaší cestou k víře a povolání duchovního?
2. Vzpomenete si na prvotní impuls, který ve vás probudil zájem o vězeňskou duchovní službu?
3. Proč jste se v rámci výkonu duchovní služby rozhodl(a) věnovat se jí ve vězeňském prostředí?

Vztah odsouzených ke křesťanství a víře

4. V čem se duchovní péče o vězně proměnila za dobu, kdy v oboru pracujete?
5. Setkáváte se ve vaší práci s odsouzenými, kteří jsou věřící?
6. Jaký vztah k víře mezi odsouzenými převažuje?
7. Jak a s čím se na Vás mohou odsouzení obracet?
8. V čem se liší práce duchovního ve vazbě a ve výkonu trestu?
9. Přiznávají si odsouzení svou vinu? Jak s vinou a přiznáním dále pracujete?
10. Liší se váš přístup k vězňům na základě typu jejich trestu?

Vězeňská duchovní služba

11. S jakými největšími výzvami se při své práci setkáváte?
12. Jaké eticky sporné aspekty s sebou povolání vězeňského kaplana přináší?
13. Jak jsou podle vás vězeňští kaplani vnímáni ve svých církvích / společnosti / ve věznicích?
14. Co je na vězeňské pastoraci dle vašeho názoru nejobtížnější?
15. S jakým přístupem se v praxi setkáváte ze strany vedení věznice a jejích zaměstnanců?
16. Vyhledávají vás i rodiny vězňů nebo zaměstnanci věznice?
17. V čem by se působení duchovních ve věznicích dalo v budoucnu posunout?